

Driftiga bibliotekarier och läsglada barn

– en studie av metodutvecklingsprojektet MVG

Barbro Johansson

Förord

I din hand håller du resultatet av etnolog Barbro Johanssons utvärdering av projektet ”MVG – metodutveckling, visioner och grunder”, som initierades av barnbiblioteks-konsulenterna på region- och länsbiblioteken i Västra Götaland, Halland och Sörmland. De ville ta ett mer sammanhållet och starkt grepp kring utveckling av metoder för att stimulera barns och ungas läsning. Man sökte och erhöll finansiellt stöd från Kulturrådet för projektet.

MVG:s målsättning är att höja kvaliteten på barnbibliotekens läsfrämjande arbete, med fokus på samverkan med barn och unga och med större inslag av andra konstnärliga ytt-ringar. Angelägna frågor att få svar på var vad barnperspektiv egentligen innebär? Hur arbetar biblioteken med att stimulera läsning av skön- och facklitteratur? Hur stödjer olika medieformer varandra? Vilka metoder fungerar? Vilken forskning bedrivs och hur håller man sig uppdaterad? MVG handlade alltså mindre om det andra benet i barnbibliotekens uppdrag, att utveckla metoder för att möta barns frågor, att hjälpa dem att hitta information eller att utveckla användarvänliga sökverktyg i ett virtuellt eller fysiskt bibliotek.

Barbro Johansson, från Centrum för konsumtionsvetenskap i Göteborg, antog utmaningen att följa projektet under ett år genom att studera dokumentation, delta vid internat samt genomföra intervjuer och enkäter med projektdeltagare och projektledning. Det intressanta är att hon kopplar analysen av materialet till teorier kring barndomsforskning och aktör- och nätverksteori (ANT). Förutom Barbros utvärdering finns en cd-skiva med projektdokumentation som innehåller föreläsare, program för internaten, beskrivningar av projektdeltagarnas metodutvecklingsarbeten samt andra dokument som är av intresse om man vill följa projektet i sin helhet.

Trevlig läsning, önskar styrgruppen för MVG:

Anneli Reinhammar, Länsbibliotek Sörmland

Bengt Källgren, Regionbibliotekarie, Kultur i Väst Regionbiblioteket

Anette Eliasson, Regionbibliotek Halland

Innehåll

Författaren har ordet.....	7
1. Bakgrund.....	9
2. Syfte och teoretiska utgångspunkter	11
Barnbibliotekarien som hybrid	12
MVG som en händelse.....	14
3. Metod och material.....	16
4. Disposition	18
5. Varför behövs MVG?	19
6. Barnbibliotekarieprofessionen	22
På barnets sida.....	22
Kultur och ekonomi.....	26
Status och mervärde	27
7. Utveckling och förnyelse	33
Uppdrag, naturkraft eller chans?.....	36
Vem är aktör i ett utvecklingsprojekt?.....	38
Aktanten som aldrig blev en aktör	39
Utveckling och förändring inom biblioteksvärlden	42
Bibliotekets särart.....	45
8. Läsfrämjande och läsglädje	49
Vad ska barn läsa?.....	52
Hur ska barn läsa?	55
Ska barn läsa?	58
MVG som upplevelse- och lärandeprojekt.....	59
Biblioteksrummet – plats för läsglädje.....	62

9. Biblioteket som demokratisk institution.....	67
Folkbildning	69
Nå nya och behålla gamla.....	70
Tre roller	75
10. Efter-tankar	79
Möta andra	79
Föreläsningar.....	80
Projektledning.....	81
Projektuppgift.....	81
Effekter på yrkesroll och egen verksamhet	84
Helhetsomdöme.....	86
Några ord på vägen inför MVG del II.	86
11. Sammanfattning och avslutning	88
Varför behövs MVG?.....	88
Barnbibliotekarieprofessionen	88
Utveckling och förnyelse	89
Läsfrämjande och läsglädje	90
Biblioteket som demokratisk institution.....	91
Efter-tankar.....	92
Till sist... ..	93
Referenser	95
Webbsidor.....	98

Författaren har ordet

Jag har alltid tyckt om böcker. Att avsluta dagen med att läsa ur en bok har varit en självklarhet sedan jag var liten och mamma läste för oss ur FIB:s Gyllene böcker eller ur sagoböcker från biblioteket. Mina första biblioteksminnen är från biblioteket i Herrljunga, som på 1960-talet var inrymt i en mindre lokal i ”Gamla kommunalhuset”. Där fanns en lukt som var förknippad med glädje och spänning, en lukt som i mitt minne tar formen av en stor illustrerad bok med titeln Tusen och en natt, som jag fick låna med mig hem. Varje gång jag kommer in i ett bibliotek och känner lukten av böcker återkallas den där känslan av innerlig belåtenhet över att vara på en plats där det finns ett överflöd av möjliga läsoplevelser.

I varje väska som jag packar till en resa, kort eller lång, är en skönlitterär bok ett obligatoriskt innehåll. Jag kan till och med drabbas av en panikkänsla om jag sitter på ett tåg och inser att jag inte har någon bok med mig, en känsla som säkert kan tas som symptom på beroende. Men att vara bokberoende är i vårt samhälle ingenting att skämmas över, tvärtom. Jag tillhör den lyckliga sektor av befolkningen som har ett kulturellt och socialt accepterat, ja, rentav önskvärt beroende. Det är bra att läsa, det vet alla. Läsning är nyckeln till spännande, roliga, omtumlande och sköna upplevelser; en god läsförmåga är avgörande för att tillägna sig kunskap och för att kunna utöva sina medborgerliga rättigheter; läsning främjar förståelse och tolerans mot andra. Detta är diskurser, påståenden som upprepas i en mängd olika sammanhang, påståenden som vi själva upprepar och som blir till dominerande sanning: Läsning är bra. Alla barn och unga ska uppmuntras att läsa och få möjligheter att uppleva läsandets glädje och nytta.

När jag blev tillfrågad av Anette Eliasson, regionbibliotekschef i Halland, om jag, i egenskap av etnolog och barndomsforskare, ville utvärdera ett metodutvecklingsprojekt arrangerat av tre länsbibliotek, blev jag därför genast intresserad, trots att böcker och läsande inte är mina forskningsområden. Jag arbetar på Centrum för konsumtionsvetenskap, ett tvärvetenskapligt centrum för konsumtionsforskning, placerat på Handels-högskolan vid Göteborgs universitet. Under senare år har jag ägnat mig åt forskning om olika aspekter av barns konsumtion. Även om konsument- och kundbegreppet

idag har nått utanför de kommersiella miljöerna och även omfattar sådant som sjukvård, skola och bibliotek, var barnböcker och bibliotek ett helt nytt forskningsfält för mig. Men sedan tidigare har jag erfarenhet av att arbeta med s.k. följeforskningsprojekt, en kombination av utvärdering och forskning, där utvärderingen sätts i relation till vetenskapliga teorier, och vi kom överens om att mitt arbete skulle ta den formen.

Att det blev jag som fick uppdraget och inte en person som är insatt i biblioteksvärlden, har jag förstått som att man ville ha en utomstående blick på projektet och på de frågor och problemställningar som är aktuella inom barnbiblioteksvärlden. Det har verkligen varit mycket nytt för mig, och jag får erkänna att jag inte satt mig in i alla interna biblioteksdiskussioner eller i den imponerande mängd projekt som pågått och pågår runtom i Norden. Jag har heller aldrig deltagit i ett boksamtal och inte ens lärt mig SAB:s klassifikationssystem. Men jag befinner mig, som barndomsforskare och bokälskande etnolog, på ett näraliggande fält och jag har hela tiden känt mig hemma bland biblioteksfolk, känt igen verklighetsbeskrivningarna och sympatiserat med de värderingar som jag mött. På så vis har jag haft både ett utifrån- och ett inifrånperspektiv.

Jag vill i detta förord rikta ett stort tack till alla som varit mig till hjälp i mitt följeforskningsarbete. Till regionbibliotekschef Anette Eliasson och bibliotekskonsulenterna Ewa Kollberg, Maria Ehde Andersson och Karin Zetterberg som löpande försett mig med material från MVG, låtit mig delta under två av internaten och glatt svarat på de frågor jag haft. Till deltagarna i projektet som jag fått umgås med under första och sista internatet och som tålmodigt, trots tidspress, tagit sig tid att svara på min enkät och låta sig intervjuas. Stort tack alla trevliga människor! Hoppas vi ses igen!

Herrljunga i november 2008

Barbro Johansson

1. Bakgrund

MVG står för Metodutveckling Vision Grunder och är ett metodutvecklingsprojekt som pågick från oktober 2007 till augusti 2008, drevs av regionbiblioteken i Västra Götaland och Halland, Länsbibliotek Sörmland samt Svenska Barnboksinstitutet och finansierades av Statens Kulturråd samt de tre läns- och regionbiblioteken. Den målsättning som formulerades, och som står att läsa på MVG:s hemsida¹⁾ lyder:

- MVG har som målsättning att höja kvaliteten på barnbibliotekens läsfrämjande arbete och med fokus på ett ökat deltagande av barn och unga.
- MVG vill inspirera till nya och okonventionella sätt att förmedla läslust i många olika former och i samverkan med barn och unga och andra konstnärliga yrkesgrupper.
- MVG syftar till att öka kompetensen och medvetenheten hos deltagarna och därmed höja kvaliteten på barnbiblioteken. Det bidrar till en kreativ biblioteksutveckling som kommer barn och unga till del.
- MVG ska ge en spetskompetens inom viktiga områden för litteraturpedagogiskt arbete dvs. en omfattande metodik- och kunskapsutveckling.

Regionbiblioteken i Västra Götaland och Halland hade tidigare samarbetat med varandra, men Länsbibliotek Sörmland var en ny samarbetspartner, och skapandet av nätverk lyfts fram som en central tanke med projektet. Det handlar dels om att skapa möjligheter till kontakter mellan bibliotekarier från olika håll i landet och med olika erfarenheter. Dels handlar det om att upprätta förbindelser mellan forskningen och biblioteksvardagen, och i båda fallen ville man öka kontakterna med andra nordiska länder.

¹⁾ www.bibl.vgregion.se/vgrtemplates/Page____59638.aspx

Projektet har letts av bibliotekskonsulenterna i de tre länen, Ewa Kollberg, Maria Ehde Andersson och Karin Zetterberg, styrgruppen har bestått av Bengt Källgren, Regionbibliotekarie, Kultur i Väst, Regionbiblioteket, Anneli Reinhammar, länsbibliotekarie i Sörmland, Anette Eliasson, regionbibliotekschef i Halland och Jan Hansson, chef för Svenska Barnboksinstitutet.

Inbjudan till att delta i projektet gick ut till barn- och skolbibliotekarier och lockade deltagare från såväl de tre arrangerande länen som från andra län. Gruppen bestod av 23 barn- eller skolbibliotekarier vilka uppvisade en stor bredd vad gällde ålder och antal år i yrket. Deltagarna var i åldrarna 26-61 år och hade en erfarenhet inom yrket som vid projektets slut sträckte sig mellan 1 ½ år och 36 år. Alla är kvinnor och en har utomnordisk bakgrund.

Projektarbetet var upplagt runt sex mötestillfällen à två dagar jämnt fördelade över året och placerade på olika platser i de tre länen, för det mesta på folkhögskolor. Programmet bestod av föreläsningar runt olika teman, och tanken var att börja brett för att sedan fokusera alltmer mot barns och ungas läsande och läsfrämjande. Första internatet koncentrerades runt barns och ungas världar, andra internatet behandlade olika mediearenor där barn och unga vistas och det tredje handlade om trender och tendenser i barn- och ungdomslitteraturen. Under fjärde internatet gjordes nordiska utblickar på läsfrämjande satsningar, det femte ägnades åt litteraturförmedling i teori och praktik och vid det sjätte och sista mötestillfället redovisade deltagarna de projektarbeten som de själva planerat och genomfört under året. Under hela perioden har det också funnits en hemsida där information kontinuerligt har lagts ut och en blogg, där projektledning och deltagare har kunnat kommunicera med varandra.

2. Syfte och teoretiska utgångspunkter

Det syfte som jag har formulerat för följeforskningsprojektet är: *Att studera metodutvecklingsprojektet MVG som en händelse, som sätter ting, rum, kroppar och diskurser i rörelse, och att undersöka hur maktrelationer av olika slag förhandlas, byggs och utmanas inom projektet.* Mina teoretiska utgångspunkter är framför allt hämtade från barndomsteori och aktörnätverksteori. Barndomsforskningen har under de senaste decennierna kännetecknats av en problematisering av synen på barn i relation till andra åldersgrupper. I slutet av 1980- och början av 1990-talet myntade barndomssociologer begreppen "beings" och "becomings". Man konstaterade att barn i allmänhet inte betraktades som "human beings", utan som "human becomings", individer som ännu inte är riktigt färdiga människor, utan som måste utvecklas, utbildas och socialiseras, innan de kan räknas som fullvärdiga medborgare (Qvortrup 1987, James & Prout 1990/1997, Alanen 1992). Särskilt riktade man kritik mot utvecklingspsykologin, som med sin stadieteori tecknar en bild av en utveckling från ofullkomlighet till fullkomlighet, och mot socialisationsteorier, som placerar barnet i en passiv roll i förhållande till den vuxne fostraren och läraren.

Budskapet från de forskare som anslöt sig till den här kritiken var att barndom inte är en brist, utan en tillgång och att barn också är beings och ska bemötas som sådana. De är aktiva samhällsvarelser, som lever sina liv här och nu och påverkar sin omgivning på ett otal sätt, påpekade man. Barnkonventionen, som ratificerades av de flesta av jordens stater under samma tid, början av 1990-talet, underströk samma budskap: Barn är inte bara barn, med särskilda behov och rättigheter, de är också medborgare, med medborgerliga rättigheter, som yttrandefrihet, tankefrihet och rätt att bli lyssnade på. Barndomsforskningen inom skilda discipliner har sedan dess alltmer kommit att använda etnografiska metoder, där barn själva tillfrågas om sina liv och verksamheter.

Under 1990-talet influerades skilda vetenskapliga ämnen av en vetenskaplig strömning benämnd Science, Technology and Society (STS), som undersökte på vilka sätt vetenskap, teknik och samhälle ömsesidigt konstruerar varandra. Politik, kultur och det sociala har inte bara inflytande på vetenskap och teknik, utan påverkas och skapas

i sin tur av teknologier och ting, menade man. Forskare med denna inriktning tar avstånd från tanken på givna entiteter som oföränderliga verkar i världen och menar att verkligheten istället blir till genom händelser, där aktörer tillfälligt kopplas samman (Deleuze & Guattari 1988, Latour 1998).

När denna strömning, runt 2000, fick inflytande på barndomsforskningen, var det begreppet "being" som kom att problematiseras. I en föränderlig värld, där vi hela tiden omprövar våra liv, vår identitet och våra mål, finns det inte längre några beings, hävdades det, istället är vi alla, både vuxna och barn, becomings, ständigt blivande, ständigt på väg mot nya (eller samma) mål. Vi är heller aldrig autonoma och självständiga utan alltid beroende av andra, människor såväl som ting, för att våra liv ska fungera (Lee 2001, Prout 2005, Johansson 2005).

Barnbibliotekarien som hybrid

Två inflytelserika sociologer inom STS, Bruno Latour och Michel Callon, utvecklade "aktörnätverksteorin" (ANT), och ANT och dess viktigaste begrepp tänker jag nu illustrera med tankefiguren barnbibliotekarien som hybrid².

En utgångspunkt inom ANT är att varje situation i någon mening är ny och att man inte i förväg kan veta vilka roller olika aktörer ska spela. Man kan därför bara undersöka *händelser*. Ett exempel på en händelse är när en barnbibliotekarie har ett boksamtal med en grupp barn. Här är det uppenbart att bibliotekarien är en *aktör*. Hon har valt vilken bok hon ska prata om och hon är aktiv, visar, pratar och styr samtalet. Men för att bibliotekarien ska kunna vara aktör behövs ett helt nätverk av *aktanter*, dvs. alla andra som är inblandade i händelsen: barnen som lyssnar; boken som bibliotekarien håller i handen; författaren och illustratören till boken; bokförlaget som gett ut den; biblioteket som en institution som köper in böcker för utlåning; kommunala medel

²) Litteratur: Callon & Latour 1981, Latour 1998, 1999, 2005, Stalder 1997, Michael 2000, Czarniawska 2004.

för att finansiera biblioteket; biblioteket som fysisk plats, dit barn kan komma för boksamtal; stolarna, sofforna eller kuddarna där barnen sitter; pedagogerna eller föräldrarna som tagit med barnen till biblioteket; bussen, bilen eller cykeln som de färdats på; bibliotekshögskolan där bibliotekarien utbildats etc. I själva verket är det hela detta *nätverk* (sammansättning, hybrid) av aktanter som är aktören, men en aktant, i det här fallet barnbibliotekarien, blir utsedd till aktör, *auktoriserad* av de andra aktanterna i nätverket.

Den barnbibliotekarie som höll detta fiktiva boksamtal har förmodligen hållit boksamtal förr och kommer att hålla fler i framtiden. Det är inte troligt att busschauffören som skjutsade barnen till biblioteket, elektrikern som sätter upp nya lampor över utlåningsdisken, eller ens förskoleläraren som följer med barnen dit plötsligt skulle hoppa upp och börja leda ett boksamtal. Varför? ANT förklarar detta med begreppet *svart låda*. En svart låda innehåller det som anses självklart, det som alla är överens om och som inte ifrågasätts. Svarta lådor utgör utgångspunkten för varje händelse. Man börjar inte ett boksamtal med att diskutera vad man ska göra, vad en bok är, vem som ska leda samtalet eller var man ska vara, allt det är *svartlådat*, färdigförhandlat. Svarta lådor är förslutna med hjälp av strukturer och teknologier. Biblioteksorganisationens svarta låda är solitt materiellt konstruerad i byggnader, diskar, hyllor, böcker, databaser och utbildad personal. Att svartlåda är ett sätt att *delegera* avsikter till materia och organisation. En skylt med öppettider och en dörr med lås är ett sätt att delegera kontrollen av människoflödet in och ut ur biblioteket till materiella ting, vilket är betydligt effektivare än om en person skulle stå där och bemöta var och en som kom och ville in. Svarta lådor är dock inte förslutna en gång för alla. Tvärtom, för att bestå måste de gång på gång stängas i konkreta händelser, och allt som oftast händer det också att lådor läcker eller att någon bänder på locket och öppnar dem. Hur MVG på olika sätt försluter och öppnar svarta lådor ska vi återkomma till.

Ett annat viktigt begrepp inom ANT är *översättning*. Översättning används här på ett annat sätt än i den traditionella betydelsen, där det handlar om att återge en text så trogen förlagan som möjligt. Begreppet står istället för att något ”sätts över” i en ny kontext (Lindberg 2002), och i och med detta förändras det också med nödvändighet

på något vis. När vår fiktiva barnbibliotekarie lämnar över boken till ett av barnen blir boken något delvis annat än den var i bibliotekariens hand. Och om barnets lilla valp därhemma får tag i boken blir den definitivt något annat än den var på biblioteket. Översättning sker alltid i något syfte. En bok som sätts över från biblioteket till hemmet byter syfte från att stå i en hylla och se attraktiv ut till att bli bläddrad i och läst av barn och föräldrar (eller bli leksak åt valpen). En bibliotekarie som översätts från boksamtalare på sitt bibliotek till deltagare i ett metodutvecklingsprojekt hamnar i ett nätverk där hon har delvis andra uppgifter och mål än i sitt dagliga arbete på biblioteket.

Eftersom översättningar tjänar någons intresse är de aldrig neutrala, utan handlar ytterst om makt. ANT:s maktanalys skiljer sig från maktanalyser som bygger på att makten ägs av någon som har större eller mindre inflytande över andra. Makt genom översättning innebär att makten bekräftas (eller avvisas) på nytt i varje översättning. Den som har makt har lyckats översätta andras vilja, har mobiliserat andra element och på så sätt vuxit sig större. En bibliotekschef har ett anställningsavtal och en arbetsbeskrivning som stabiliserar hennes position och möjligheter att utöva makt. Ett lånekort har makt genom att det kan mobilisera hela bibliotekssystemet och förse en person med gratis lån av böcker.

MVG som en händelse

Att betrakta aktörer som nätverk, sammansättningar eller hybrider innebär också att se dem som händelser, eftersom det är blivandet (och inte varandet) som är i fokus. MVG passar i själva verket väldigt bra att se som en händelse, eftersom det är ett projekt, avgränsat i tid, där de ingående aktanterna hela tiden blir till på nytt och i nya konstellationer. Under tiden som jag har följt MVG har jag alltmer kommit att se att makt i vid bemärkelse görs på olika sätt och på olika nivåer. Det är makt i olika betydelser – tolkningsföreträdare, strukturell eller ekonomisk makt – och med utgångspunkt i olika tillhörigheter – klass, kön, generation, profession. Olika aspekter av makt kommer därför att utgöra en viktig del av min analys.

I MVG kopplas aktanter (bibliotekarier, konsulenter, folkhögskolor, forskare, barnböcker, vetenskapliga texter, webbsidor m.m.) samman för ett speciellt mål – att hitta

nya former för att öka läslusten bland barn och unga. Svarta lådor som kopplas till nätverket och får det att växa sig starkare är t.ex. region/länsbiblioteks- och folkhögskoleorganisationerna samt diskurser om att läsning är bra, att en satsning på barn och unga är en satsning på framtiden och att bibliotekarierna är särskilt väl lämpade att göra detta jobb.

Men MVG medverkar också till att öppna, undersöka och plocka isär svarta lådor. Lådan om bibliotekariernas särställning vad gäller läsfrämjande håller t.ex. på att öppnas genom att andra yrkesgrupper, som förskolepedagoger, tas in på biblioteken. En annan svart låda som MVG mer eller mindre ställt på vid gavel är lådan som säger att ett bibliotek är en plats där man lånar böcker, där det är tyst och där böckerna är ordnade enligt SAB-systemet³⁾, en annan är den svarta låda som säger vad en barnbibliotekarie är och var han/hon befinner sig.

Från ANT-perspektiv är skillnaden mellan mikroaktörer (t.ex. en bok eller en bibliotekarie) och makroaktörer (t.ex. ett bokförlag eller en kommun) att den senare har lyckats skapa ett större nätverk genom att översätta fler viljor. Storlek är en slutprodukt av översättning. När aktörer går in i en sammansättning översätts deras mål till samma mål och var och en får kraft av den nya sammansättningen. När bibliotekarien som är ensam barnbibliotekarie på sitt bibliotek översätts till deltagare i ett metodutvecklingsprojekt kopplas fler barnbibliotekarier på, liksom tre region/länsbibliotek, liksom allt och alla som aktiveras för att projekttillfällena ska komma till stånd. Barnbibliotekarien blir på detta vis rent konkret en större aktör än förut, har kopplats ihop med fler aktanter än tidigare. När MVG är över kan bibliotekarien ta med sig sina nya kunskaper och översättas till ytterligare någon annan sammansättning. Kanske till projektledare, kanske till medlem i ett kollegialt nätverk, eller kanske till bibliotekskonsulent, som är fallet med en av deltagarna.

³⁾ SAB står för Sveriges Allmänna Biblioteksförening, som numera heter Svensk Biblioteksförening.

3. Metod och material

Det material som ligger till grund för följeforskningsprojektet är brett och varierat. Det består för det första av material som producerats inom MVG: kommentarer från deltagarna vid deras intresseanmälan till MVG, deltagarnas utvärderingar efter varje internat samt en avslutande utvärdering, MVG:s hemsida och blogg samt brev och dokument som cirkulerat inom projektledningen, mellan projektledning och deltagare och inom styrgruppen. Deltagarnas projektarbeten har jag också tagit del av, men de ingår endast perifert i den här rapporten, eftersom de redovisas på annat sätt. Jag har också deltagit i det första och det sista internatet, i ett planeringsmöte med projektledningen och i ett styrgruppsmöte efter projektets slut.

För det andra finns det material som jag själv har initierat: En inledande enkät till deltagarna; en enkät till styrgruppen; intervjuer med de tre projektledarna⁴⁾, två i samband med planeringsmötet och den tredje per telefon; samt telefonintervjuer med 22 av deltagarna (den 23:e var föräldraledig) på vardera 30-60 minuter. Intervjuerna gjorde jag efter det femte internatet, för att få med så många erfarenheter av MVG som möjligt (tidsschemat gjorde att det inte var möjligt att hinna med intervjuerna efter projektets slut). Deltagarna fick frågorna i förväg, när jag ringde upp på överenskommen tid hade många förberett sig med anteckningar och under samtalets gång fyllde jag på med följdfrågor.

När man i rapporten läser citat från enkäter, utvärderingar och intervjuer kan det vara bra att veta att citaten från de skriftliga källorna (enkäter och utvärderingar) är ordagranna, vilket intervjuцитaten inte är, eftersom jag skrev på datorn samtidigt som jag gjorde intervjun. Inte heller intervjun med de två projektledare, som jag intervjuade i samband med ett projektmöte, är ordagrann, eftersom jag visserligen spelade in intervjun, men sedan inte har skrivit ut den ordagrant utan översiktligt.

⁴⁾ Projektledarna är bibliotekskonsulenter i sina respektive län. I texten kommer jag mestadels att benämna dem projektledare men även bibliotekskonsulenter, när det är befogat.

Deltagarna i MVG arbetar som barnbibliotekarier eller skolbibliotekarier. Trots att det inte är en betydelslös skillnad – vilket flera av deltagarna uttryckt i olika sammanhang – har jag ändå valt att låta "barnbibliotekarie" vara den övergripande benämningen på yrket, och använt termen "skolbibliotekarie" som en specifikation av barnbibliotekari-professionen. Detta dels för att även skolbibliotekarier arbetar med barn, dels för att texten ska flyta lättare. Eftersom alla deltagare i MVG är kvinnor har jag förenklat texten genom att konsekvent benämna barnbibliotekarien "hon", väl medveten om att det även finns manliga barnbibliotekarier.

4. Disposition

Efter dessa inledande kapitel, där jag beskrivit bakgrunden till MVG, mina teoretiska utgångspunkter och det material som ligger till grund för arbetet kommer rapporten att disponeras tematiskt. Jag börjar med de förväntningar som låg till grund för att MVG kom till stånd och till att människor sökte sig till projektet. *Varför behövs MVG?* är rubriken på det kapitlet.

De följande kapitlen tar upp teman som har framträtt som särskilt betydelsefulla under det år som jag har följt projektet. Det handlar om *Barnbibliotekarieprofessionen*, som beskrivs som föränderlig på gott och ont, som utgör en spännande kombination av kulturellt och ekonomiskt kapital och som starkt profilerar sig i att stå på barnens sida.

Utveckling och förnyelse är ett annat centralt tema, inte bara i MVG och i bibliotekariernas vardag utan inom i stort sett alla områden i samhället, där det framträder som både oundvikligt och önskvärt. I kapitlet problematiseras det bl.a. genom att ställas mot de värden som tillskrivs dess motsats, kontinuitet och stabilitet.

Läsfrämjande och läsglädje är temat för ett kapitel som behandlar bibliotekets uppdrag att förmedla läsupplevelser och att öka läsandet. Här diskuteras olika aspekter av läsfrämjande och hur informanterna positionerar sig som försvarare av läsandets njutning bl.a. i kontrast till skolans resultatmål.

I *Biblioteket som demokratisk institution* tar jag upp bibliotekets folkbildande tradition i relation till en ökad kommersialisering, och hur man vill verka för att biblioteket kan fungera som en frigörande och möjliggörande institution.

Deltagarnas synpunkter på MVG återfinns genom hela rapporten och i kapitlet *Eftertankar* samlas ytterligare synpunkter på projektet som kommit fram i utvärderingar och intervjuer. Här formulerar jag också några tankar inför framtida liknande projekt-satsningar. Det sista kapitlet är en *Sammanfattning och avslutning*.

5. Varför behövs MVG?

Varför behövs ett projekt som MVG? Vilka brister är MVG tänkt att råda bot på? Vad ska MVG tillföra biblioteken, bibliotekarierna och användarna? Det här är frågor som har funnits med från början till slutet av projektet, som har besvarats bl.a. i enkäter, intervjuer och informella samtal som jag haft med de inblandade och som lyftes upp även vid det avslutande seminariet.

Ett vanligt svar på frågan har varit att hänvisa till en utveckling i samhället som missgynnar bokläsning. Statistik visar att biblioteksbesöken minskar, konkurrensen från andra medier och från andra aktiviteter ökar och biblioteken får utstå krympande resurser. Boken och läsandet uppfattas som hotat, och från bibliotekshåll uttrycks att det behövs nya friska grepp för att vända trenden. Bibliotekskonsulenterna framhåller att en av deras viktigaste uppgifter är omvärldsspaning, att hålla reda på vad som händer inom forskningen och på andra bibliotek både i Sverige och utomlands. Dessutom förändrades biblioteksutbildningen 1993, från att ha varit en yrkesutbildning till att bli en teoretisk, forskningsförberedande utbildning. Det finns därför, menar både projektledning och deltagare, ett behov av vidareutbildning och kompetensutveckling i läsfrämjande arbete, inte minst med tanke på att det nu sker en generationsväxling på biblioteken och många erfarna barnbibliotekarier går i pension. I projektledningens beskrivning är det viktigaste skälet till att MVG behövs att villkoren för bibliotekens verksamheter har förändrats, vilket kräver nya arbetsmetoder.

Den förändrade omvärlden och behovet av att biblioteken hänger med i utvecklingen tas också upp i intresseanmälan och enkäten där deltagarna motiverar varför de vill vara med i MVG. Några teman framträder som särskilt viktiga. Ett tema är en önskan om att *förbättra verksamheten* vid det egna biblioteket. Man menar att nya metoder behöver utvecklas och kvaliteten på verksamheten förbättras. ” Biblioteken idag (även mitt) har inte hängt med riktigt och speglar inte dagens samhälle utan känns ganska mossigt”, skriver en deltagare. Det uttrycks också förhoppningar om att få ta del av aktuell forskning och göra sin verksamhet mer teoriantknuten. Nära knutet till detta mål är en strävan efter *utveckling och förnyelse*, ett tema som nämns av de flesta deltagare.

Man säger att man vill få inspiration, påfyllning, nya idéer och infallsvinklar, man vill prova nya grepp och få stimulans att utveckla nya arbetsformer för det läsfrämjande arbetet. Ett tredje tema handlar om att *möta kollegor* från andra håll i landet och berika varandra. ”Deltagande i nätverk är en viktig del för mig”, skriver en deltagare. En annan berättar att hon redan är engagerad i ett projekt och att hon har ”längtat efter att träffa andra som jobbar på liknande sätt och hoppas på många nya och användbara kontakter”. Flera deltagare uttrycker också förväntningar som handlar om ökad *personlig tillfredsställelse*, att utvecklas personligen, att trivas bättre med arbetet, att återhämta sig, att ”knyta ihop påsen med min tidigare yrkesverksamhet” och att lära sig mer om det man arbetar med. Genomgående i svar från både deltagare och projektledning är också en önskan om att *förbättra barns villkor* på olika sätt: att hitta former för att biblioteket i högre grad ska placera barnen i centrum och ta vara på deras idéer och kompetenser och att nå ut till de grupper av barn och unga som är missgynnade vad gäller böcker och läsning.

Den bild jag får är att deltagarna talar om sitt arbete som något som kräver nytänkande och nya grepp. Även om det finns trygghet i yrkeserfarenheten, så är det öppenheten för nya tankar, nya metoder och nya perspektiv, som är den mest värderade egenskapen. MVG startade således med en vilja och en förväntan hos de inblandade om en kvalitetshöjning av bibliotekens arbete med barn och unga, utvecklandet av nya metoder för läsfrämjande, en kompetenshöjning och nytändning hos deltagarna och för barn och ungas del ett större inflytande och ökad läslust. Den ideala matchningen mellan deltagarna och MVG ser ut att vara deltagare som är engagerade i sitt arbete och öppna för nya infallsvinklar och ett projekt som är konkret och innehållsrikt och erbjuder något som deltagarna inte hade innan. Flera deltagare presenterar sig och sin arbetsmiljö som redan inbegripna i utveckling och förändring, där MVG blir ett medel i det redan pågående projektet. För andra framstår MVG som inspirationskälla till framtida förändringar.

MVG tar alltså inledningsvis form genom de mål och förväntningar som projektledning och deltagare har och materialiseras och stabiliseras i t.ex. ifyllda enkäter, programbeskrivningar och bokningar av föreläsare och internatplatser. Deltagarnas

mål, att förbättra verksamheten, skapa utveckling och förnyelse, möta kollegor, nå personlig tillfredsställelse och förbättra barns villkor, går som korsande röda trådar genom nätverket, upprättar kopplingar till varandra och rekryterar allierade i form av såväl människor som icke-människor (Latour 1993, Michael 2000). Redan från början kopplas MVG också till redan upprättade nätverk. Det gäller universiteten och deras forskning; regionala, nationella och nordiska biblioteksorganisationer; pågående projekt på enskilda bibliotek och tidigare läsfrämjande projekt som Mars Express⁵⁾ och MUSA⁶⁾, vilka utgjort inspirationskällor för MVG, och som även några deltagare har erfarenhet av.

⁵⁾ Se www.barnensbibliotek.se/2020marsexpress

⁶⁾ Se www.musa.se

6. Barnbibliotekarieprofessionen

På barnets sida

Vid det avslutande internatet, efter det att alla deltagare presenterat sina projekt, delade Anette Eliasson från styrgruppen med sig av sina tankar och reflektioner kring MVG. Vilka samhällsproblem är barnbibliotekarien bäst på att lösa? var en retorisk fråga som hon skickade med deltagarna. Det slog mig då att svaret på den frågan måste ha något med barnperspektiv att göra, för strävan att sätta det aktiva barnet i centrum har gått som en röd tråd genom projektet. Barns och ungas delaktighet har genomgående varit en huvudsak, både från projektledningen och deltagarna. I den enkät som jag skickade ut till deltagarna i början av projektet fanns en fråga om barn/skolbibliotekariens viktigaste uppgifter. Många svar visar att deltagarna upplever sig kunna tillföra barn något positivt, något som berikar deras liv. Flera av deltagarna nämner i enkäten att de upplever att de gör en samhällsviktig insats.

Vi är oerhört viktiga litteraturförmedlare, till barn och ungdomar likväl som till vuxna, eftersom vi nog ändå är den yrkesgrupp som har den bästa överblicken över utgivningen.

(Deltagare, enkät)

Så tänker jag också att jag har ett viktigt jobb som arbetar med de minsta för påverkan kan vara så stor då.

(Deltagare, enkät)

Bäst: det övergripande arbetet med att skapa läslust och biblioteksglädje i ett större perspektiv.

(Deltagare, enkät)

Jag tycker att bibliotek som fenomen ö h t är något ganska fantastiskt, så jag är mycket glad åt att ha detta yrke.

(Deltagare, enkät)

Mer än hälften av deltagarna säger att en av deras viktigaste uppgifter är att ge läsglädje, väcka barns läslust och förmedla att läsning är roligt.

Att förmedla läslusten till barn och unga så att de börjar läsa mer och blir bättre läsare vilket de har ett behov av. Detta görs genom att de får läsa vad de är intresserade av och det är vår uppgift att se till att var och en hittar en bok som passar dem.

(Deltagare, enkät)

Ännu fler har pedagogiska ambitioner och vill få barn att läsa mer, lära dem använda Internet, ge dem kunskaper och nya vanor, hjälpa dem utvecklas på alla områden och förmedla kultur till barnen.

En mycket viktig uppgift är att vägleda barn med speciella svårigheter, t ex dyslektiker och deras föräldrar till att hitta lämpligt material.

(Deltagare, enkät)

Några betonar vikten av att lyssna på barnen och att ge dem inflytande över biblioteket.

Jag tycker att barnbibliotekariens viktigaste uppgifter idag är att lyssna på barnen, se barnen och tillåta dem att vara i och använda biblioteket. Jag vill kunna sprida det i så många sammanhang som möjligt så att alla barn vet att det finns plats, och intressanta saker för dem på biblioteket. Jag vill att de skall berätta för mig vad som skall finnas och hur det skall se ut.

(Deltagare, enkät)

Den här aspekten blev betydligt mer framträdande i intervjuerna, som gjordes efter det femte internetet, vilket för det första kan tänkas bero på att barns rättigheter och delaktighet varit ett genomgående tema i MVG. Den kanske vanligaste frågan från projektledningen till deltagarna när dessa planerade sina enskilda projektarbeten var hur de tänkte göra barn och unga mer delaktiga och de projekt där barn och unga gjorts delaktiga fick mest uppskattning under redovisningen. För det andra initierade jag själv barnperspektivet i intervjun genom att fråga hur biblioteket kan verka för en god barndom. Här svarar i stort sett alla att bibliotekarien ska fråga efter och ta tillvara barns synpunkter på olika sätt.

Men det finns också många andra idéer om hur man som barnbibliotekarie kan stå på barnens sida. Man kan vara en vänlig vuxen, som ser barnet, som kan hitta den bok som just det här barnet behöver för att förstå sin egen situation, hjälpa barnen att hitta böcker som ger glädje, tröst och styrka, eller böcker med vars hjälp de kan gå in i en annan värld. Deltagare säger att barnbibliotekarien kan vara en ”annan sorts vuxen”, varken förälder eller lärare, utan någon att prata med och anförtro sig åt, en som inte ställer onödiga krav och inte barrikaderar sig bakom en disk.

Vi kan inte vara goda barnuppfostrare, men vi kan vara en vuxen i samhället som ser om någonting är helt rätt, eller går snett. /.../ Jag ser oss som en del av det sociala skydds nätet. /.../ Varje barn som kommer ska man hälsa på, de ska känna sig välkomna. Det är viktigt att någon vuxen lyfter blicken och säger hej. När vi sitter i informationsdisken ska vi vara tillgängliga, inte syssla med annat, det kan vi göra på våra kontor.

(Deltagare, intervju)

Man får en annan relation till barnen än vad lärarna får. Jag har en väldigt bra relation till många, som jag inte tror att vi skulle få annars. Jag är en vuxen som finns men som man inte behöver prestera något för. Jag känner aldrig att det är jobbigt, eller hotfullt. De är väldigt goa, de hörs ju visserligen, men jag tycker det fungerar väldigt bra. Innan arbetade jag med äldre bibliotekarier och då var det mycket hyssjande och mer stökigt. Jag tror att om vi lyssnar till dem då respekterar de oss, det är sällan man måste bli arg.

(Deltagare, intervju)

En deltagare, som vid intervjun arbetade på ett huvudbibliotek, ser tillbaka på hur det var när hon tidigare arbetade på en filial.

Då träffade man barnen oftare, det var en annan roll. Jag fungerade ofta som en fritidsledare, hade en närmare kontakt, man får en viss roll. De vänder sig till en för att man finns där, man finns tillgänglig, en del träffar knappt sina föräldrar. De frågar oss om sådant som de inte vågar fråga föräldrarna om. Det var många invandrartjejer där jag jobbade förut, och de kunde till exempel fråga mig om mens och sånt som de inte vågade fråga sina föräldrar om.

(Deltagare, intervju)

Innan jag påbörjade följeforskningsprojektet hade jag en föreställning om att en bibliotekarie är en person som visserligen i allmänhet är trevlig mot biblioteksbesökarna, men i första hand är intresserad av böcker och sätter boken och läsningen i centrum. Det var därför intressant att upptäcka att de allra flesta deltagarna i MVG redan i kommentarerna vid intresseanmälan och sedan vidare genom projektet beskriver sina arbeten som att de jobbar med människor i första hand. På enkätfrågan vad som är det bästa med yrket svarar nästan alla att det är mötena med barnen och ungdomarna och den respons man får av dem. Att få ”se glädjen lysa i ögonen när de läst något och kommer tillbaka för att berätta om det”, ”att se ett barn bli överlycklig över en bok som han/hon väntat på”, ”att få en läsovillig att börja älska böcker” är sådant som informanterna nämner som berikande med yrket, liksom kontakten med barnens föräldrar och lärare.

Det bästa är den respons man får direkt från läntagarna. När man ser ett barn i en grupp som man har haft visning för (som då inte var särskilt intresserad) på väg ut från biblioteket kyssa boken (om monstertrucks) han fick låna med sig. När man efter en visning för en grupp nyblivna föräldrar ser att de direkt styr stegen mot föräldrahyllan. Eller efter ett bokprat för föräldrar får förfrågan på de böcker man pratat om. När man blir ihågkommen som en person som det är lätt att fråga - typ - ja just det, det kan vi fråga på bibblat det kan de säkert hjälpa till med.

(Deltagare, enkät)

Det intryck jag fått av att barnbibliotekariens identitet i hög grad handlar om att vara en vuxen som står på barnets sida bekräftas av Monika Riiheläs undersökning från ett finsk perspektiv (Riihelä 1996). Hon jämförde fyra barninstitutioner – skola, förskola, barnavårdscentral och bibliotek – och konstaterade att biblioteket skiljer sig från de andra i sitt konsekventa barnperspektiv och i att möta barnen precis som de är och i en jämlik dialog (ibid.)

Kultur och ekonomi

Barnbibliotekarierna har därmed en liknande problematik som andra som jobbar med människor – engagemang för barnen och deras välmående, tendens att göra mer än man orkar och hinner. Man har en övertygelse om att man arbetar med det allra viktigaste, samhällets yngsta medlemmar, samtidigt som det finns en frustration över att man upplever att andra – politiker, chefer, kollegor – inte alltid värderar en så högt.

Barnbibliotekarien som profession är en spännande kombination av de maktaspekter som sociologen Pierre Bourdieu benämner olika former av ”kapital”. En bibliotekarie tillhör de grupper i samhället som har god tillgång på det Bourdieu kallar ”kulturellt kapital”, vilket består av kunskaper, utbildning och smak. Den som äger kulturellt kapital har makt att definiera sådant som ”god smak” och ”bra kultur” (Bourdieu 1986). Vem som helst kan naturligtvis hävda att den litteratur eller musik man själv föredrar är ”god” och har ”hög status”, men påståendena faller platt om den som talar gör det som en mikroaktör utan kopplingar till institutioner, professioner, medier m.m. som har översatt och förmerat påståendena. Bibliotekarien däremot kopplas, genom sin profession, till dessa andra aktörer när hon gör ett påstående. Det innebär också att bibliotekarien har makt att delta och ha inflytande på den kontinuerliga omdefinieringen av vad som anses som ”bra” och ”dålig” kultur.

Men även om läsande, bibliotek och bibliotekarieprofession värderas högt av alla som tillfrågas, både inom och utanför biblioteksvärlden, avspeglas det inte i de ekonomiska resurser som tilldelas biblioteksverksamheten. Satsningarna på barnbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet ökade stadigt från 1960-talet och framåt, men bröts i början av 1990-talet och har inte återhämtat sig sedan dess. Kerstin Rydsjö och Anna Carin Elf, som gjort en kunskapsöversikt över studier som berör barnbiblioteksverksamhet, skriver att under 1990-talets första år försvann 10 procent av folkbibliotekens filialer och 14 procent av bokbussarna, och inköpen av barnlitteratur minskade med en fjärdedel (Rydsjö & Elf 2007:32). Idag är läget det att kulturella verksamheter som bibliotek har en tendens att hamna lågt i de kommunala prioriteringarna när budgeten ska fastställas och knappa medel fördelas. Brist på tid och resurser var något som

många deltagare nämnde när jag frågade dem om vad som är det sämsta med att vara bibliotekarie.

Det sämsta är när resurserna eller tiden inte räcker till. Jag ifrågasätter mer och mer vår yrkeskårs uppoffringar vad gäller fritiden. Av tradition ägnar vi mycket obetald tid åt att läsa in litteratur, förbereda bokprat etc.

(Deltagare, enkät)

Det sämsta är som med mycket annat att vår verksamhet inte syns eller att den inte prioriteras i kommunen.

(Deltagare, enkät)

Bibliotekarier är helt enkelt en yrkesgrupp som liksom konstnärer och andra kulturarbetare äger ett högt kulturellt kapital men ett lågt ekonomiskt kapital (Bourdieu 1986), och i såväl statliga som regionala och kommunala budgetar återskapas en viss hierarki mellan de två. I 2000-talets Sverige är ”marknadsekonomi” en omsorgsfullt svartklädd makroaktör, med en position som närmast går att likna vid den som religionen tidigare hade. Den har därför också makt att översätta ”kultur” i ekonomiska termer. Ett exempel är att besökare på kulturinstitutioner numera ofta benämns ”kunder”, och därmed implicerar en köparsäljarrelation mellan besökaren och institutionen, vilket i sin tur skapar kopplingar till företeelser som lönsamhet, vinst och varumärkesbyggande. Ett annat exempel är att begreppet ”ekonomiska realiteter”, framstår som verkligt och betydelsefullt, medan ”kultur” eller ”social” över huvud taget inte har lyckats skapa någon koppling till begreppet ”realitet”, vilket är tänkvärt.

Status och mervärde

Traditionellt finns två sätt att hantera motsättningen mellan kultur och ekonomi; å ena sidan att hävda att kulturen har ett värde i sig och å andra sidan att hävda att kultur är ekonomiskt lönsamt. Den första strategin innebär att försöka få det kulturella kapitalnätverket att växa sig större än det ekonomiska kapitalnätverket. Det är en konkurrensstrategi som tydliggör skillnader och formerar två distinkta motståndare. Det är en

strategi där man antingen kan vinna eller förlora, och där det handlar om att värva så många allierade aktanter som möjligt. Den andra strategin, att hävda att kultur är ekonomiskt lönsamt, innebär att inordna det kulturella kapitalnätverket i det ekonomiska. Det kulturella kapitalnätverket stärks då genom att det ingår i ett större nätverk (jfr Liu 2004), men samtidigt försvagas det, genom att det underordnas en större makroaktör. En ytterligare följd av denna strategi är att det ekonomiska kapitalnätverket växer, genom att det lyckats översätta en potentiell konkurrens vilja. Barnbibliotekarieprofessionen uppfyller flera kriterier för ett lågstatusyrke: Barn- och skolbibliotekarierna är offentliganställda och arbetar med barn i en kvinnodominerad bransch. Barnbiblioteksverksamheten tenderar också, såvitt jag har förstått, att utgöra lägsta steget på bibliotekariernas karriärstege; det är där man först hamnar när man kommer ut från biblioteksutbildningen, vilket i sin tur innebär att barnbibliotekariessylan inte alltid är resultat av ett aktivt val (jfr Fraser 1997, Hjelm & Karlsson 2000).

Sedan gäller det ju samma sak för oss som för alla yrkesgrupper som arbetar med barn: Låg status och lön i jämförelse med att arbeta med vuxengrupper, men det är ju en bild av samhället i stort.
(Deltagare, enkät)

Barnbibliotekariens rent kroppsliga placering har också betydelse för hennes möjlighet till inflytande. Barnbibliotekarierna utgör en minoritet av folkbibliotekets personalstyrka och kan ofta utgöra bara en enda tjänst eller en del av en tjänst, detta trots att barn- och ungdomsböcker utgör ungefär hälften av bibliotekens utlånade böcker. Skolbibliotekarien har en särställning i förhållande till annan skolpersonal, genom att ofta få fungera som resursperson för lärarna och inordna sina mål under deras mål. I de fall hon ambulerar mellan olika skolor, liknar hennes arbetssituation andra vuxnas, som reser runt på skolor med olika arbetsuppgifter, t.ex. musiklärare, talpedagoger, kuratorer m.fl. De tillhör personalen, men har inte sin hemmahörighet på en enskild arbetsplats, något som har betydelse för möjligheterna till inflytande.

Denna kroppsliga placering visade sig vara en betydelsefull komponent när händelsen MVG blev till. Från var sina bibliotek, där de befunnit sig i minoritet, samlades nu 23 barnbibliotekarier på en plats. De tidigare spritt placerade bibliotekarierna översattes

till deltagare i ett ovanligt stort projekt med syfte att stärka just deras kompetens. De kopplades samman med andras kroppar (projektledning, föreläsare och inspiratörer); med ekonomiska medel från Kulturrådet och läns/regionbiblioteken; med tid i form av sex internat à två dagar och – för en del av deltagarna – även tid i sitt vardagliga arbete att ägna åt projektet. Ju fler kopplingar desto större aktör, desto mer inflytande och inte oväntat producerades i detta nya nätverk ett ökat självförtroende.

Vi stärks i vår yrkesroll genom att det satsas en kurs på oss barnbibliotekarier.

(Deltagare, intervju)

Jag får en känsla av att ingå i ett sammanhang, att man ingår i ett nätverk, det är roligt med alla människor man har träffat från olika delar av landet.

(Deltagare, intervju)

Genom kursen får jag självförtroende, får känna att det är viktigt det jag gör.

(Deltagare, intervju)

Jag kanske har blivit lite stoltare över att vara barnbibliotekarie. Man sitter inne med en hel del kunskap, det är inte bara flummigt att gå ut och bokprata, man har en del kunskaper om barn och barns språkutveckling som man inte tänker på i vardagslag.

(Deltagare, intervju)

När jag har träffat andra bibliotekarier har jag förstått vilka resurser vi är, hur mycket kunskaper vi har. Jag sitter ensam på mitt bibliotek, man har ingen att prata problem med. Det har man kunnat göra nu när man har suttit tillsammans på kvällarna på kurserna och diskuterat gemensamma problem, man inser att man inte är ensam. Det är skönt att inse att det inte är man själv som gör fel.

(Deltagare, intervju)

Det finns också deltagare som säger att MVG stärkt det goda självförtroende som de redan hade.

Jag har inte fått någon ny syn på mig själv, jag har alltid brunnit för barnrättsfrågor.

(Deltagare, intervju)

Vi tänker redan utanför ramarna för ett vanligt bibliotek. Jag har fått bekräftat att det vi gör är rätt väg att gå.

(Deltagare, intervju)

Den bibliotekarie som därhemma kanske fått kämpa för sitt utrymme eller som inte känt att hennes yrkesresurser är särskilt värdefulla eller unika har, genom översättning-
en till deltagare i ett metodutvecklingsprojekt, fått en ny infallsvinkel på sin kompetens. Tillsammans med andras liknande kompetenser bildar den en egen sammansättning med förbindelser in i ekonomiska och organisatoriska strukturer, in i forskning och i internationellt metodutvecklingsarbete. Den tidigare ensam bibliotekarien har placerat sig på en högre utsiktspunkt, bestående av en svart låda som byggts samman av ett flertal aktanter, allt från de medel som avsatts för MVG i Kulturrådets budget till vinet, kexen och osten som man konsumerar tillsammans med kollegorna på internatkvällarna⁷⁾.

När jag nyss exemplifierade hur marknadsekonomiskt tänkande har erövrat nya områden, genom att t.ex. kundbegreppet används även utanför kommersiella miljöer, beskrev jag det som ett sätt för makroaktören marknadsekonomi att växa. Men vi ska inte glömma att aktörer alltid skapas konkret situationellt, att varje situation är unik, och att en översättning från ett nätverk till ett annat oundvikligen medför någon sorts förändring av de ingående aktanterna. Det finns därför också en möjlighet att en aktant kan enrolleras till ett nytt nätverk i syfte att stärka detta. Ett exempel på hur detta skedde under MVG var att begreppet ”mervärde” enrollerades för att stärka aktören ”barnbibliotekarien”. Jag är inte helt säker på när begreppet först dök upp i diskussionerna, men såvitt jag har förstått det var det en av deltagarna som började använda begreppet. I intervjun berättade hon:

⁷⁾ Vin och tilltugg på internatkvällarna bekostades av deltagarna själva.

Jag har mer allmänt funderat mer och mer på mig själv som person, även i det här projektet. Hos oss har vi pratat om mervärde, hur både personal och besökare kan skapa mervärde. Att jag kan tillföra något just för att jag är jag. Även att varje besökare kan tillföra något.

(Deltagare, intervju)

Ett av de sätt hon använde för att lyfta fram sin egen person som ett mervärde var att på hyllorna i biblioteket sätta upp en text med ”Pias bästa tips”, där hon gav personliga boktips tillsammans med ett foto av sig själv. Det fick till följd att besökarna lärde sig hennes namn och hade lättare för att vända sig till henne med frågor. Hennes idé, som hon presenterade under det sista internatet, väckte förtjusning bland de andra deltagarna och begreppet lyftes fram ett flertal gånger i diskussionerna efteråt. Det var uppenbart att hopkopplingen av det ekonomiska begreppet mervärde och en människa av kött och blod, satte tankarna i rörelse och gjorde något med självbilden. Kanske var det den ovanliga sammansmältningen mellan kallrationellt och varmts subjektivt som gjorde att begreppet slog an, kanske var det en positiv tolkning av att en människas personlighet kan generera ett ekonomiskt värde eller kanske var det det faktum att det är möjligt att lägga beslag på en aktant från ett mäktigt nätverk för att stärka sitt eget, som skapade glädje.

I termer av makt får jag intrycket att barnbibliotekarierna kan förstås som en sorts motmakt, ett alternativ till de kulturer som premierar målinriktat lärande respektive marknadsekonomiska relationer. Man allierar sig med de svaga (barn, unga, resurs-svaga familjer) och måste ibland, som en av projektledarna uttrycker det, vara ”listig som en räv” för att lirka igenom sina krav. En projektledare påpekar att biblioteken, till skillnad från andra kulturinstitutioner, har en organisation som underlättar kommunikationen mellan bibliotekarierna.

Det är så elegant med biblioteksstrukturen att vi har länsbibliotek överallt och det finns en kommunikation mellan dem. Vi når ut bara så med ett tryck till alla. Det säger de som representerar andra kulturinstitutioner att det är oslagbart, det finns ingen annanstans. Vi kan på våra mail-listor nå ut till alla konsulenter på andra länsbibliotek. Och alla kommuner har kommunala bibliotek. Det är ju rätt suveränt.

(Bibliotekskonsulent, intervju)

En förutsättning för att ett nätverk (nätverk i traditionell bemärkelse, i det här fallet bibliotekarier) ska vara starkt är att det har en organisation som möjliggör snabb och enkel kommunikation. En väl fungerande kommunikationsstruktur är en central aktant i att upprätthålla sammanhållningen inom en organisation och skapa rum för gemensamt handlande. Det ger förutsättningar för att de förbindelser som skapats under ett projekt som MVG ska bestå och medverka till att, i det här fallet, MVG fortsätter vara en aktör även efter projektets avslutning.

7. Utveckling och förnyelse

MVG är ett metodutvecklingsprojekt och därför är det inte att förvånas över att projektledningen och deltagarna betonar förändring, förnyelse och utveckling, både när de talar om projektet och om sin egen yrkesidentitet. Svar på frågan om varför man anmälde sig till MVG var t.ex.:

Jag vill utvecklas och lära mig nya saker, hänga med i utvecklingen, få inspiration.

(Deltagare, enkät)

Jag anmälde mig till MVG för att få litet ny inspiration, och lyssna till det som händer på fältet, träffa kollegor från olika håll. Dessutom har jag känt att jag skulle behöva förnya mina bokprat för det är lätt att köra på med samma saker hela tiden och barnen har ju mycket kortare reaktionstid nu än för tio år sedan.

(Deltagare, enkät)

Jag känner att det är lätt att, efter att ha jobbat i många år, hamna lite i samma spår vad gäller litteraturförmedling. Lite ny inspiration och nya idéer vore bra att få.

(Deltagare, enkät)

Vid intervjun, när större delen av projekttiden gått var det många som nämnde samma sak på frågan om vad de tyckte varit positivt med MVG:

Det har gett mig mycket, jag har fått mycket att tänka på, fått inspiration och ett vidgat barnbiblioteksbegrepp.

(Deltagare, intervju)

Jättebra. Jag är nyutbildad, så det mesta var nytt för mig. Mycket av detta är sådant som borde funnits i utbildningen, där finns inte mycket om barn eller hur man jobbar med läslust.

(Deltagare, intervju)

MVG har hjälpt mig hitta en ny värld.

(Deltagare, intervju)

I utvärderingen som projektledningen delade ut vid det avslutande internatet kom liknande svar upp:

Vad har MVG betytt för dig som bibliotekarie?

Det har gett mig inspiration och stärkt mig i barnbibliotekarierollen. Gett mig en massa nya idéer.

(Deltagare, utvärdering)

Nytänkande, inspiration nya samarbetspartners och annorlunda synvinklar.

(Deltagare, utvärdering)

Kursen har betytt mycket. Jag har fått inspiration, nya infallsvinklar, lite ”nya ögon” att se på vår verksamhet med.

(Deltagare, utvärdering)

Utveckling och förnyelse är centrala värden inte bara inom MVG, utan inom många andra områden i samhället. Diskursen har producerat negativa motsatsbegrepp som ”förändringsobenägen”, ”bakåtsträvare” och ”utvecklingsfientlig”, vilket lett till att det varit svårt att försvara det bestående utan att få en negativ stämpel på sig. Etnologen Magnus Åberg (2008), som studerade en annan offentlig verksamhet, lärarutbildningen, såg att förändringsbenägenhet hos såväl studenter som lärarutbildare var en av grunderna i retoriken när en ny lärarutbildning introducerades. Lärarutbildare och blivande lärare förväntades vara beredda på att ständigt lära nytt och lära om, och de blivande lärarna påmindes om att de skulle utbilda elever för ett arbetsliv som ställer krav på flexibilitet och öppenhet för förändring (Åberg 2008:86). Eftersom diskursen om det positiva värdet av förändring var så dominerande, var det svårt för alternativa diskurser att få gehör. Trots att den nya lärarutbildningen drevs igenom innan den hunnit förankras strukturellt i organisationen, och därmed medförde stora praktiska problem för såväl lärare som studenter, uttrycktes inte öppet någon kritik mot den. Åberg visar hur det hänger ihop med att motstånd definierades i termer av konservatism och förändringsobenägenhet, och den som framförde kritik blev därmed positionerad som trög och utvecklingsfientlig (ibid.) Den här diskursen tror jag också är en

viktig aktant i nätverket MVG, där den medverkar till att skapa ett klimat där vissa saker är lättare att säga än andra.

När medlemmar i styrgrupp och projektledning förhåller sig till förändring och utveckling betonar de uppdraget att vara de som driver på utvecklingen. I svaren på frågan om hur de ser på sitt uppdrag, använder bibliotekskonsulenterna ord som att ”utveckla biblioteken och bidra till utvecklingen”, ”vara en motor”, ”putta på i olika riktningar”, ”inspirera och engagera” och ”bygga nätverk.”

Vi konsulenter måste hitta strategier för utvecklingsarbetet. /.../. Min målsättning är att flytta fram positionerna för barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten. Tillsammans med ambitiösa barnbibliotekarier. Men några kanske har fastnat i något dom har gjort länge och då måste man hitta ingångar. Man måste bilda nätverk och få ner det på ett plan där inte regionbiblioteket talar till, utan med folk. Ett sätt är nätverksträffar. Som konsulent har jag jobbat mycket med projekt. För det har varit en morot för att få folk att vara med på att vilja ha ett förändringsarbete.

(Projektledare, intervju)

Här framträder en bild av att det behövs några som sätter fart på energierna, får igång andra människor, initierar nya tankar och förändrade arbetsätt. Utveckling och förnyelse tycks inte vara något som går av sig självt, utan som måste stimuleras fram av en yttre kraft.

En av de svåraste men viktigaste uppgifterna är när man märker att det behöver tas helt nya tag. /.../ Det finns en viss förändringsobenägenhet. Många tycker det går bra att göra som man alltid har gjort men jag ser att det måste ske förändringar för att man ska överleva.

(Projektledare, intervju)

Även i enkäten till medlemmarna i styrgruppen kommer kritik upp om att man ibland upplever en förändringsobenägenhet hos bibliotekarier:

Viss självgodhet – ”så här har vi alltid gjort”-syndrom”

(Styrgruppsdeltagare, enkät).

Uppdrag, naturkraft eller chans?

Utveckling tycks kunna beskrivas på olika sätt; som ett *uppdrag* som aktivt måste drivas; som en *naturkraft* som sveper med sig allt i sin väg, och som det är lönlöst att kämpa emot; eller som en *chans* som dyker upp och som det gäller att hugga innan den försvinner igen. En favoritmetafor när IT-utvecklingen tog fart i början av 1990-talet var IT-tåget som gick mot framtiden och där det gällde att inte bli kvar på perrongen.⁸⁾

Inom MVG finns en speciell kombination av de här olika utvecklingssynerna. För det första beskrivs utvecklingen som oundviklig, det finns inget alternativ i form av stillastående eller tillbakagång till tidigare förhållanden; för det andra beskrivs utvecklingen som att samhället runtomkring förändras i snabb takt och om biblioteket ska överleva så gäller det att hänga med; och för det tredje beskrivs utvecklingen som en process där några måste vara aktivt drivande, eftersom inte alla har förstått hur viktigt det är att förnya biblioteksverksamheten. I mitt material kan jag se att både projektledning och projektdeltagare uppfattar sig som drivande i utvecklingen av biblioteket. Det övervägande intrycket från både utvärderingarna och det material som jag samlat in är att man tycker att MVG lyckats – eller åtminstone kommit ett gott stycke på väg – i sin föresats att utveckla barnbibliotekens läsfrämjande arbete. Men det finns också kritiska röster, och det är intressant att se vilka tolkningar som görs när olika parter kommer till slutsatsen att det inte skett så mycket förändring och att det inte producerats så mycket nytt inom MVG som man hoppats.

Vad är ditt intryck av hur det har gått så här långt? Plus och minus.

Minus tror jag är att det ännu så länge känns ganska konventionellt... Same, same... Men, jag har inte följt projektdeltagarnas idéer, så jag vet egentligen inte...

(Styrgruppsdeltagare, enkät februari -08)

Vid ett styrgruppsmöte efter det att MVG avslutats, uttryckte projektledarna att de upplevde att MVG på många sätt uppnått sina mål. De var imponerade över deltagar-

⁸⁾ Det resulterade t.ex. i datorskolor för 4-åringar, där argumentet var att man tidigt måste hänga med i datorutvecklingen för att inte hamna hopplöst på efterkälken (Johansson 2000).

nas engagemang och goda idéer, men sa också att de hade hoppats på mer visioner i deltagarnas projekt. De hade också önskat att deltagarna i högre grad använt sig av aktuell forskning på området. I utvärderingarna från deltagarna framkommer också några synpunkter som går ut på att MVG inte lyckats så väl i sitt metodutvecklingsmål, men då från en annan vinkel:

Jag känner mig lite kluven. Det blev inte vad jag förväntade mig. Jag hade förväntat mig som det står i kursinbjudan, att det skulle vara nya metoder, med betoning på nya, på litteraturförmedling. Det står också "Vill du få inspiration till nya och okonventionella sätt att förmedla läslust? Ta del av ny forskning." Jag tycker det har varit till 90% samma skolriktning och inriktning på bokprat som man hört förut. /.../ Jag vill inte låta gnällig, men kursen har inte infriat mina förhoppningar. Jag hade trott det skulle vara mer nya arenor, mer spännande tillvägagångssätt, folk som gjort nya saker.

(Deltagare, intervju)

Några deltagare uppfattar sig som överkvalificerade, och menar att MVG passar bättre för dem som är nya inom yrket och inte har deltagit i så många kurser och projekt.

Jag har analyserat varför jag känner mig besviken på innehållet. Jag kom fram till att det beror på att jag har jobbat i 20 år som barnbibliotekarie och jag jobbar i en kommun där vi får prova mycket. Jag hade önskat lite mer visionära föreläsare. Jag har hört samma föreläsare förut, det behöver inte vara en nackdel, även de kan utvecklas och ha nya saker att berätta, men alla har inte haft det.

(Deltagare, intervju)

Vad har MVG betytt för dig som bibliotekarie?

Att jag stärkt mig i att jag är väl framme och på tå för förnyelse och utveckling av verksamheten – utan MVG (förlåt!)

(Deltagare, utvärdering)

Utveckling och förnyelse är önskvärt, men också svårt. Hur går det till egentligen? Vad är det som ger inspiration? Hur skapar man de där mötena som genererar nya idéer? Frågor som dessa väcks när man tar del av olika parter kritiska synpunkter.

Förnyelse kan också relativiseras. När deltagarna vid det sista internatet presenterade sina projekt, var det flera som började med den lite ursäktande kommentaren: ”Det här kanske inte är nytt, men det är nytt för mig”. Yrkeseerfarenheten bland deltagarna sträckte sig mellan 1 och 36 år och flera hade redan tidigare deltagit i utvecklingsprojekt. Erfarenheterna skilde sig också mycket åt beroende på om man jobbade på barnbibliotek eller skolbibliotek, på en stor eller liten ort, på ett huvudbibliotek eller på en filial. En föreläsare som blev en stor inspirationskälla för någon, upplevdes som ointressant av en annan, beroende på var man själv befann sig och vad man upplevde att man kunde ha nytta av i sitt eget arbete.

Vem är aktör i ett utvecklingsprojekt?

De kritiska rösterna synliggör att samma aktanter kan ingå i två olika nätverk med var sin auktoriserad aktör, där förnyelse och utveckling, som naturkraft, uppdrag och chans, översätts på olika sätt. När MVG drar igång är det utveckling som naturkraft som är utgångspunkten – förändringar sker i samhället runtomkring och biblioteken och bibliotekarierna måste hänga med. Synen på utveckling som uppdrag ligger till grund för att styrgrupp och projektledning åtar sig, initierar, planerar och genomför sex internattillfällen som ska fungera som inspiration och igångsättning av nya metoder. Deltagarnas uppgift blir då dels att ”hoppa på tåget”, ta chansen att hänga med i utvecklingen, dels att göra projektet till sitt eget, att själva vara drivande i metodutveckling. I det nätverk som bildas i den här översättningen är det MVG som är den auktoriserade aktören och syftet med sammansättningen är att driva barnbiblioteksverksamheten i regionerna (och kanske även nationellt och nordiskt) framåt.

Men när ”metodutveckling inom barnlitteraturförmedlingen” översätts till ett enskilt bibliotek är det istället den enskilde *bibliotekarien* som är aktören, och MVG kommer då att utgöra en del av hennes nätverk. Här handlar det alltså om vad MVG kan tillföra bibliotekarien och dennas verksamhet och att döma av utvärderingar och intervjuer upplever de allra flesta att MVG varit en stor tillgång för dem. De har låtit sig informeras och inspireras, fått nya idéer av föreläsare och andra deltagare och tagit till sig det som de upplever att de har nytta av i sina dagliga arbeten. De har utformat egna

idéer, några är nya och oprövade, andra är inte nödvändigtvis nya i biblioteksvärlden som helhet, men nya för dem som genomför dem och bidrar därmed till att föra deras eget metodarbete framåt. Idéerna, allt från ett nytt enskilt begrepp (som mervärde) till en helt ny litteraturförmedlingsmetod, färdas sedan vidare till andra och kan fortsätta att översättas i nya kontexter, på andra bibliotek, med andra barn och unga. Några deltagare har dock inte upplevt denna inspiration och nytändning av MVG. De beskriver hur utveckling redan är ett uppdrag för dem, de står inte på någon perrong och väntar, de är redan med på tåget och har besökt både förstaklassvagnen och restaurangvagnen. De hade hoppats på något mer, något som de inte redan kände till. De upplevde inte att MVG blev någon betydelsefull aktant i deras nätverk.

MVG kan således dels själv vara en aktör som gör vad den kan för att inordna de aktanter den rekryterat under sina uppsatta mål. Dels kan MVG själv utgöra en aktant i en bibliotekaries eget utvecklingsprojekt och kommer då att inordnas i en annan aktörs mål och på så vis få delvis andra betydelser och andra uppgifter.

Aktanten som aldrig blev en aktör

Av de aktanter som rekryterades till MVG blev dock inte alla aktörer. I slutet av december, alltså nästan halvvägs in i projektet, initierades en blogg som en mötesplats för deltagarna. Det första inlägget från en av projektledarna lyder: ”Hej! Här kommer nu det första och efterlängtrade inlägget i bloggen, häng med!” Alla deltagare gick in som medlemmar av bloggen och ett par av dem svarade på inlägget: ”Kul! Jag hänger med!” ”Kul! Det här kan bli ett bra sätt att hålla kontakten mellan gångerna.” Inställningen till bloggen verkade enbart positiv. Men när projektet avslutades hade totalt endast 26 inlägg gjorts, varav 21 från projektledningen. Bloggen lyckades uppenbarligen inte upprätta förbindelser till deltagarnas datorer och tid, den lyckades inte översätta deltagarnas mål. Varför? I utvärderingen som projektledningen lämnade till deltagarna efter sista internatet, fanns frågor om de använt bloggen respektive MVG:s webbsida. På frågan om man använt bloggen kom övervägande nekande svar:

Tycker att det var en bra idé. Skrev i någon kommentar i början men när jag sedan raskt glömde min inloggning blev det aldrig av att skriva något mer. Den har ju tyvärr inte varit så livaktig.

(Deltagare, utvärdering)

Bra med blogg men jag har inte varit aktiv.

(Deltagare, utvärdering)

I svaren framstår bloggen ibland som en belastning, ytterligare ett ”borde”, istället för en tillgång. Webbssidan, däremot, visade sig ha varit mer använd och besökt än bloggen, drygt hälften av dem som svarade uppgav att de hade gått in på webbsidan, några angav att de gjort det för att hämta information och anteckningar från internaten. En tredje kommunikationsform, e-post, har även den använts oproblematiskt av deltagarna. Webbsida och e-post har tydligen något som bloggen saknar, och vari består då bloggens brister? Ja, de är flera: Bloggen anropar inte en individ personligen, som e-posten eller telefonen. Den utgör inte en obligatorisk punkt som måste passeras⁹⁾ på väg genom projektet (vilket t.ex. webbplatsen gör genom att tillhandahålla nödvändig information). Den har inte, som internaten, ockuperat ett specifikt avsnitt av deltagarnas tid, och den har heller inte skapat ett gränssnitt till någon annan av bibliotekariens verksamheter. Att en bibliotekarie tidvis sitter framför en dator hjälper inte, hon måste aktivt gå in på bloggen, och hon måste dessutom komma ihåg sitt lösenord. Bloggen saknar således fasta kopplingar till strukturer, personer och ting och är beroende av att varje enskild individ fattar beslutet att gå in på bloggen. Denna koppling blir för svag, bloggen blir ”inte livaktig”, vilket ytterligare minskar intresset hos deltagarna och försvagar den. Följaktligen ifrågasätter också några av deltagarna nyttan av bloggen:

Jag är ingen bloggare – hade klarat mig utan. Tycker det räcker med e-post o länkar.

(Deltagare, utvärdering)

⁹⁾ Obligatorisk passagepunkt är ett begrepp inom ANT, och står för en händelse som huvudaktören (i det här fallet MVG) initierat som nödvändig för alla deltagande aktörer att passera, för att deras intressen, så som de översatts av huvudaktören, ska tillgodoses.

Knappt använd – vet inte om behovet finns egentligen.

(Deltagare, utvärdering)

Bra försök, men det är ju svårt att få tid att skriva och hålla den vid liv. Funderar mycket på om en blogg verkligen ger så mycket som man hoppas eller om man lägger ner arbete i onödan. Men vi har ju bara sett början på vad detta verktyg kan betyda för verksamheten, kanske är tiden ännu inte mogen?

(Deltagare, utvärdering)

Det sista svaret pekar mot en tendens, som återför oss till temat för det här kapitlet: utveckling och förnyelse. Fler svar går i samma riktning:

Bra – har bara mig själv att skylla av att jag inte har utnyttjat den till fullo.

(Deltagare, utvärdering)

Har varit fruktansvärt dålig på att använda den.

(Deltagare, utvärdering)

Det intressanta med de här svaren är att så många är vad man skulle kunna säga ”principiellt” positiva till bloggen, även om de inte använder den. Svaren antyder att det inte är bloggen det är fel på utan deltagarna själva, som är ”dåliga” på att använda den. Vad är det de är dåliga på? Kanske att leva upp till ett av MVG:s viktiga värden - förändringsbenägenhet. Bloggen må vara en svag aktör, men den är trots allt förbunden med ny teknik och nya kommunikationsformer, vilka i sin tur är kopplade till utvecklingsidealets svarta låda. Att kategoriskt avfärda bloggen riskerar därför i förlängningen att definieras som bristande förmåga till förnyelse och nytänkande, som bakåtsträvande.

Utveckling och förändring inom biblioteksvärlden

I både enkäten och intervjuerna uppmanade jag informanterna till framtidsspaning. Jag frågade om vilka de trodde skulle vara de största skillnaderna mellan barnbiblioteket idag och om tio år och jag frågade dem om pågående trender som de tyckte sig se, vilka förändringar de tyckte behövdes och var det behövdes kontinuitet. En första iakttagelse är att många tror att mycket kommer att vara sig likt. Man tror och hoppas att den fysiska boken kommer att finnas kvar och att barn ska fortsätta läsa mycket, att kontakten mellan barn och bibliotekarie ska vara sig lik och att biblioteket ska fortsätta vara ”ett kravlöst, trivsamt rum, ett gratisnöje av god kvalitet”. Det finns också någon som svarar att hon ”tyvärr” inte tror det kommer att vara så stor skillnad. En av de trender som informanterna talar om ligger närmast förståelsen av utvecklingen som en naturkraft, och dessutom en hotande sådan. Det gäller den kommunala ekonomin och bibliotekens ekonomiska resurser.

Det är nästan akut läge nu. Jag har 28 000 att handla böcker för per år, det räcker inte långt, bara ett par Harry Potter-böcker blir en tusenlapp. Så är det överallt, man kan inte köpa det som efterfrågas.

(Deltagare, intervju)

Alla nedskärningar på skolbibliotek är också fruktansvärt. Nästan inga skolbibliotek finns kvar i vår kommun.

(Deltagare, intervju)

Flera deltagare vittnar om trenden att kommunerna drar ner på det som inte är obligatoriskt i skolan, som skolbibliotek, vilket gör att folkbiblioteken får ta över de uppgifterna och istället förlorar sin roll som fritidsbibliotek. Detta blir särskilt problematiskt när man betänker de delvis olika uppdrag som folk- respektive skolbiblioteket har. Louise Limberg (1992) menar att folkbiblioteket står för individorientering och frihet medan skolbiblioteket står för styrning och grupporientering. De integrerade biblioteken får därmed dubbla funktioner som kan bli problematiska (ibid.) En deltagare påpekar att biblioteket är den enda plats som är till för de barn som har läsning som sitt intresse, och att de blir missgynnade när bibliotekspersonalen tar över skolans roll

att arbeta med de barn som behöver lässtimulans. När resurser dras in på biblioteken får det också andra konsekvenser för bibliotekariernas arbetsuppgifter och därmed också för användarna:

En förändring på biblioteken är att vi har mycket yttre tjänst. Det är inget fel i och för sig, det är jätteviktigt, men relativt sett så lägger jag mer tid ute i biblioteket, mer tid på att administrera och köpa in böckerna, och får mindre tid till det utåtriktade arbetet, hur jag ska nå barnen i min kommun.

(Deltagare, intervju)

Vi bara minskar i personalstyrkan. Man blir lite mörkrädd, när man tänker på allt som ska göras och vi är så få. Men man måste ju tänka framåt och tro att det blir bra.

(Deltagare, intervju)

Konsekvenserna av att bibliotekarien binds till informationsdisken blir att tiden krymper för det viktiga mötet mellan bibliotekspersonal och användare. Men det kan också vara så att arbetsbesparande hjälpmedel, som frigör bibliotekarien från rutinarbete, paradoxalt nog kan medverka till färre möten ansikte mot ansikte. Ett bra exempel på hur bibliotekstjänster delegeras till ting och därmed begränsar mänskliga möten ger Martin Eriksson, i sin utvärdering av biblioteksprojektet MUSA, när han konstaterar att återlämningsmaskinen har satt stopp för det litterära samtal som kunde uppstå mellan en låntagare och en bibliotekarie vid återlämning av böcker (Eriksson 2008:39). Det visar konkret hur ett ting kan vara en aktör som utövar påverkan på människor i sin omgivning. Minskning av personalstyrkan kan också leda till att vuxnas intressen prioriteras framför barnens.

Det tar tid att jobba förmedlande, med läsecirklar, barn tar tid, samtal tar tid. Det är mycket prat om ökade öppettider, men personalgrupperna blir mindre och det drabbar barnen, de är inte betjänta av att det är öppet sent på kvällarna.

(Deltagare, intervju)

Andra önskar att allmänheten skulle engagera sig mer i sitt bibliotek, inte bara när det är nedläggningshotat, att det skulle komma igång en diskussion om vad som händer i biblioteksvärlden. Det kan med andra ord vara ett problem att det svenska öppna, avgiftsfria folkbiblioteket ses som en självklarhet bland medborgarna. Människor utgår från att biblioteket ska finnas där, och vaknar till först när man förstår att det är hotat. Att biblioteken ska ta betalt för lånekorten eller att bibliotek ska privatiseras är en utveckling som deltagarna ställer sig kritiska till. Men även om utvecklingen liknar en naturkraft som inte går att stoppa kan man rusta sig för att överleva, och det kan man även göra offensivt.

Med krympande kommunala budgetar måste biblioteken visa att vi inte är något grädde på moset som man kan gynna i goda tider men vara utan i sämre. Vi måste visa att vi är jätten i degen, åtminstone en viktig del av den.

(Deltagare, enkät)

En offensiv metod som deltagarna nämner är att marknadsföra sig utanför biblioteket, finnas med och visa upp sig och sin verksamhet på platser där människor vistas, ”våga stå på fotbollsturneringar med våra bokbord”, som en deltagare säger.

Krympande resurser till biblioteket är ett av många uttryck för det ekonomiska läge som råder i samhället. En annan följd av ekonomiska neddragningar, som en deltagare nämner är att klassklyftorna ökar och därmed också att fler barn behöver stöd för sitt lärande. Här finns kritik mot trenden att satsa pengar i projekt, som kan generera en mängd goda resultat, men som rinner ut i sanden, när projekttiden är slut. Man kan också ifrågasätta i vilken utsträckning man måste låta sig själv begränsas av en mindre budget.

Varför pratar vi alltid om att vi har så knappa resurser istället för att titta på de resurser vi har? Det är ju det MVG är inne på, att titta på den verksamhet vi har. Är det det vi ska göra eller kan vi göra det på ett annat sätt med de pengarna vi har? Vi måste försöka se det från ett annat perspektiv.

(Projektledare, intervju)

Den kommunala budgeten och de prioriteringar som görs av politiker och tjänstemän är mäktiga aktörer i informanternas berättelser. Vi står inför de tidigare nämnda ”ekonomiska realiteterna”, som har lyckats mobilisera tillräckligt många allierade för att framstå som en oemotsäglich maktfaktor – en naturkraft. Men även om den ekonomiska sammansättningen således har byggt ett nätverk genom vilket det utövar betydande makt och inflytande är inte alla inblandade övertygade om att den svarta lådan är så tät som den utger sig för att vara. Det finns trots allt uppenbara skillnader mellan meteorologiska fenomen och kommunala budgetbeslut, vilket visar sig i informanternas förhoppningar om att beslutsfattare ska agera annorlunda, att de ska göra andra prioriteringar och att de ska ha förståelse för de värden som bibliotekarierna vill lyfta fram. Det visar sig också i informanternas idéer om hur de kan skapa förbindelser med andra aktanter och etablera sammansättningar, där ekonomin inte är en avgörande aktant.

Bibliotekets särart

I intervjuerna tog jag upp frågan: ”På vilka områden behövs kontinuitet? Finns det någon pågående trend som du tycker går åt fel håll?” Svaren uppvisar en bred provkarta, och de flesta nämner boken, berättandet och läsandet som centrala inom barnbiblioteksverksamheten:

Att vi har böcker på biblioteket, det är det absolut viktigaste. Att det över huvud taget finns bibliotek, det kan ju vara något man drar ner på. Och att det finns såna som kan hjälpa till.

(Deltagare, intervju)

När man kommer in där ska miljön vara så utformad att man kommer in i en fantasivärld. Biblioteket ska profilera sig som ett berättelsens rum, sen om det är text- eller bildbaserat, det spelar ingen roll, så länge berättelserna står i centrum.

(Deltagare, intervju)

Andra lyfter fram vikten av att det ska finnas kunnig personal på biblioteket.

Vi har spjutspetskunskaper om barn och böcker, vi har bokkännedom, det är viktigt att den kunskapen finns kvar.

(Deltagare, intervju)

En trend som flera tar upp är biblioteket som upplevelseplats och samarbete mellan olika kulturinstitutioner. Några ser en fara i att biblioteken inriktar sig för mycket på att ge barn och unga vad man tror att de vill ha, och att man då riskerar att förlora bibliotekets särart och inte ta tillvara den professionalitet som barnbibliotekarierna har:

Jag är lite konservativ, jag tycker det har blivit mycket inriktning på programverksamhet som inte är litteraturanknuten, vi kommer bort från litteraturförmedlingen. Det viktiga blir att vara attraktiva, att locka publik på en utbudsmarknad.

(Deltagare, intervju)

Vi är ingen öppen förskola eller fritidsgård. Vi måste hitta vad vi är bra på. Många uppskattar att biblioteket är en lugn miljö, inte bara lek och hopp och spring. Det blir ju också kvalitet om vi hittar en grund i det som vi är bra på. I förlängningen handlar det om vår yrkesstatus och bibliotekets värde. Men det ska hända så mycket överallt. Man ska absolut ha program och det ska hända mycket, men man kanske inte ska göra allting själv.

(Deltagare, intervju)

Det finns till och med en deltagare som menar sig ha fog för att behöva gå till det tryckta ordets försvar:

Min kollega och jag tycker det är bra att biblioteket breddas, att det finns ett vidgat språkbegrepp, och vi tycker det är roligt att jobba i kulturhus. Men även om vi tänker utklädningskläder, byggleksaker, gosedjur, verkstad etc, så vill vi inte trycka undan böckerna och bokhyllorna och känna att det är något gammalmodigt. Men det är lite de signalerna som är i svang i kulturhuset. Vi båda har nu kommit fram till att vi ska skriva en handlingsplan till det tryckta ordets försvar. För oss ligger det så varmt om hjärtat. Det talas om att man är rädd för att bli kvar på perrongen, men här känns det som att vi ska hoppa på alla tåg. Men hallå, säger vi. Vi ska

släppa in andra medier, vara tillåtande och öppna, men inte radera det vi har byggt upp som är bra. Man kan plantera nya träd vid sidan av de gamla. Vi har insett att vi måste kämpa för det. Vi har ny teknik, men det är inte allena saliggörande. För att ta in ny teknik behöver man inte sortera ut det som har sin berättigade plats. Vi är beredda att försvara det vi har gjort.

(Deltagare, intervju)

Demokrati- och jämlikhetsaspekten är också viktig. Biblioteket ska vara till för alla. Att gratis låna böcker och skaffa sig information är centralt för upprätthållandet av demokrati, menar man.

Biblioteket har alltid setts som en plats för den fria tanken, det vill man ha kvar.

(Deltagare, intervju)

Något annat som är dåligt är förslag som kom för ett tag sen om att det skulle kosta att få lånekort. Det är demokratihämmande om man måste betala för att få tillgång till information.

(Deltagare, intervju)

Någon svarar på frågan om kontinuitet och förändring genom att helt ifrågasätta diskursen om att förändring och förnyelse alltid är positivt. Det kanske inte behövs så mycket förändringar egentligen, säger hon, nästan lite ursäktande:

Det är nästan lite hemskt att man känner att det fungerar ju bra! Måste man alltid förnya och hitta på nya saker? Det kanske är för ens egen skull som man förnyar, för att känna sig duktig. Men biblioteket kanske ska få vara bibliotek. Bokprat kanske är mossigt, men det är det som ger feed-back. Det är där de verkligen får tips, de kommer tillbaka och vill låna de böcker vi har pratat om. Det kan ju bli så att man kommer att känna att något behövs förändras, då kanske man märker att man måste göra något annat. Men just nu tycker jag det funkar bra. Det kanske räcker med småförändringar istället för att göra om allt. Behovet av stora förändringar kanske inte finns.

(Deltagare, intervju)

Förnöjsamhet och att vara tillfreds med det man har är värden som inte har så hög status i ett samhälle som upplever sig ständigt vara på väg mot nya mål och där idealet

är att ligga väl framme i konkurrensen. För varför skulle det annars kännas ”nästan lite hemskt” att vara nöjd med det man har?

Utveckling och förnyelse kontra kontinuitet och stabilitet är en dynamik som pågående görs inom biblioteksvärlden och som också kopplas till ett projekt som MVG. Det kan se ut som att förändring och stabilitet är motsatser som konkurrerar med varandra, men i det nätverk som utgörs av MVG-hybriden handlar det istället om ett samspel där det ena förutsätter det andra. Förändringarna och förnyelsen syftar ju till att stärka barnbibliotekarieprofessionen och barnbibliotekets verksamhet, det som de inblandade upplever som mest värdefullt att bevara. Det är bara i retoriken som motsatser existerar separat, hävdar Bruno Latour (1993). Praktiken blir till genom ett pågående utbyte, ”mediering”, mellan de två, varje situation innehåller både kontinuitet och förändring och det skulle inte kunna vara på något annat sätt. Barnbiblioteket som ett pågående görande innebär definitivt inte en önskan om att från en dag till en annan skapa något helt nytt. Förändring uppstår istället genom översättningar och repetitioner som gradvis förskjuter innehåll och betydelser. Då och då ansluter en ny aktant, t.ex. en ny teknik eller en inspirerande föreläsare, och medverkar till märkbara förskjutningar; andra gånger är upprepningarna nästan – men aldrig helt – ”ordagranna”, t.ex. i de dagliga rutinerna på biblioteket.

8. Läsfrämjande och läsglädje

En spännande aspekt av läsandet är dess sinnlighet – läsandet som en njutning och källa till glädje. I mycket av det som mina informanter säger förstår jag att de ser som det yttersta målet med sitt arbete att barn och unga ska få erfara läsandets glädje och välbehag. I böckerna kan man möta världar som tilltalar fantasin, andra människor att känna igen sig i, spänning och humor; man kan få svar på frågor som man funderar på eller ta del av helt nya perspektiv; man kan ta en paus från sin vardag eller man kan få nya infallsvinklar på problem och relationer som man upplever. Oavsett vad böckerna kan ge, så är utgångspunkten att läsningen är något positivt i sig, att ”bara vara” med en bok är fullt tillräckligt, läsandet är sitt eget mål och behöver inte inordnas under något annat. Ungefär så ser diskursen om läsandets njutning ut. Samtidigt är biblioteket en av de aktörer som verkar för att främja lärande och användning av litteratur.

Betoningen av läsglädje kan också ses som ett sätt att förhålla sig till aspekterna being och becoming i barns liv. När becoming-dimensionen överväger är nuet ett medel för att nå ett framtida mål; när being-dimensionen överväger är nuet sitt eget mål. Det här är en diskussion som länge pågått inom forskning om barns lek (där även ”medielek”, som tv-tittande eller dataspelande ingår). Kulturvetenskapligt inriktade forskare har kritiserat den, som de menar, alltför starka betoningen på lekens nytta för barns utveckling, och poängterar istället att leken har ett värde för barnen i deras liv här och nu (Kjær 1993, Mouritsen 1996, Rönneberg 1997).

Eftersom barn ofta definieras som blivande, framträder becoming-dimensionen betydligt oftare när det gäller barns aktiviteter än vuxnas. Med becoming-glasögonen på har vi en tendens att tolka barns aktiviteter utifrån hur det påverkar dem och hur deras verksamheter nu har betydelse för vilken sorts vuxna de en gång ska bli. Detta kan vi se på en mängd skilda områden, t.ex. när man talar om hur barn grundlägger sina framtida matvanor, hur de skolas som konsumenter eller hur medieväld påverkar deras framtida beteende. I MVG har jag flera gånger stött på hänvisningar till forskning som visar att barns språkutveckling börjar redan vid födseln och att det därför är viktigt att böcker och berättande kommer in i barnens liv redan från början. Mitt argument här

är inte att ifrågasätta samband som dessa, utan att tydliggöra just vår tendens att se på barn som becoming. När vuxna läser kiosklitteratur eller tittar på dokusåpor kan man tänka sig att det också har betydelse för deras syn på och förhållande till omvärlden, men det uttrycks sällan oro över vilken sorts pensionärer detta ska leda till i framtiden. Det är uppenbart att det är barnen som associeras med den framtid som har betydelse för samhället.

I ljuset av den dominerande becoming-diskursen – och inte minst med tanke på att vi idag upplever en skolpolitik som till den grad fokuserar på mätbara kunskaper att allt som inte går att mäta och redovisa i stapeldiagram tenderar att betecknas som flummigt – är det därför särskilt intressant att ta del av vad människor i biblioteksvärlden säger om läsandets glädje och om biblioteket som en plats där man bara får vara.

Hur kan biblioteket verka för en god barndom?

Biblioteket ska sprida läsglädje, ta fram det här lustfyllda med berättandet och läsandet.

(Deltagare, intervju)

Men biblioteket ger också läsglädje, även till de starka läsarna. Det är en trygghet här, man kan bläddra i böcker, titta i tidningar.

(Deltagare, intervju)

Och vi försöker också betona det här med att man inte bara ska lägga nyttoaspekter på läsandet, utan att det är roligt att gå in i en annan värld med hjälp av en bok.

(Deltagare, intervju)

Biblioteket ska ge trygghet, ett ställe dit man kan komma som man vill, vara den man är, där man har alla möjligheter att bara läsa, bara vara, en sorts fristad.

(Deltagare, intervju)

Samtidigt är det naturligtvis så att being- och becoming-aspekter alltid existerar samtidigt och sammanflätade med varandra. Det är sannolikt att den som tycker det är roligt att läsa som barn fortsätter att läsa som vuxen, och även om man bara läser för

sitt höga nöjes skull så får det positiva effekter på läsförmåga och kunskaper som man kommer att ha nytta av i andra sammanhang. Betoningen på läsglädje handlar på så vis både om att bejaka det lustfyllda och tillfredsställelsen här och nu och att finna en stabil grund för fortsatt läsande.

Det är här som läsglädje och läsfrämjande korsar varandra. Huvudsyftet med MVG är att utveckla det läsfrämjande arbetet genom att väcka och hålla liv i läsglädjen. Läs-glädje och läsfrämjande handlar således i MVG om samma sak. För mig framstod det därför som givet att läsfrämjande i biblioteksvärlden är att betrakta som en svart låda, något som inte behöver försvaras eller motiveras, utan utgör avstamp för argumentation. Det är en låda som man står på när man uttalar sig om bibliotekens verksamhet och bibliotekariens uppgifter och när man planerar ett projekt som MVG. På så vis återförsluts lådan hela tiden, t.ex. i informanternas svar på enkätfrågan om barn- och skolbibliotekariernas viktigaste uppgifter:

Att försöka hitta och förmedla litteratur som intresserar barn & ungdom.

(Deltagare, enkät)

Att på ett lättsamt men ändå professionellt sätt kunna förmedla den kunskap och glädje som läsning ger.

(Deltagare, enkät)

Att vara kulturförmedlare och (läs/bok)inspiratör!

(Deltagare, enkät)

Att uppmuntra barn att välja boken, trots konkurrensen av andra medier.

(Deltagare, enkät)

Men när jag funderade närmare över mitt material insåg jag att den svarta lådan kanske inte är så tätt försluten som den verkade vid första anblicken. Även om alla bibliotekarier är överens om att det är bra att barn och unga läser pågår det läsfrämjande arbetet på ett fält där olika aktörer strider om tolkningsföreträde om vilken läsning det

egentligen är som ska främjas. Det visade sig också att läsfrämjande och läsglädje inte alltid oproblemiskt kunde kombineras. Det handlar både om vad och hur barn och unga läser.

Vad ska barn läsa?

Bibliotekarier som varit med några år kan berätta om de förändringar som skett i bibliotekens bokbestånd. Långserieböcker och tecknade serier, som tidigare inte fanns på bibliotekets inköpslistor, breder nu ogenerat ut sig på hyllorna. Lästräningsböcker, som bibliotekarier tidigare ansåg vara skolans avdelning, beställer de nu själva in till sina bibliotek. I fackhyllorna har böckerna mindre textmassa och mer bilder än förr. Det tycks ha skett en förskjutning dels vad gäller synen på kvalitet – vad som är kvalitet och i vilken mån biblioteken ska verka för en viss syn på kvalitet – dels vilka krav man kan ställa på läsarna. Här placerar sig MVG-deltagarna på olika ställen på skalan.

På vårt bibliotek har vi bestämt att det inte finns för enkla, populära böcker, utan vi köper in det läsarna vill ha.

(Deltagare, intervju)

När det gäller innehållet i biblioteket, där har man släppt på kvalitet, man köper in många ex av de populära böckerna. Det är en jättestor skillnad. När jag började förfasade man sig över Stephen King och Grottbjörnens folk. Nu har vi alla möjliga sorters böcker, tv-spel, skräckfilm, hårdrock. Det är en utveckling som jag tycker är bra.

(Deltagare, intervju)

Vi måste ha en viss kvalitetsnivå på vår verksamhet och vårt material. /.../ Det får inte bara bli publikfriande, jag kan se att det är en risk med det. /.../ Vi har serieböcker, vi är inte rabiata så, men jag har en viss sån syn i alla fall, att det finns en gräns. Vi vill föra ut det goda till barnen, få dem att upptäcka även de lite svårare sakerna, som inte får så mycket kommersiellt genomslag.

(Deltagare, intervju)

Argumenten går att koppla till flera större diskussioner; den om bibliotekens folkbildningstanke respektive demokrati- och emancipationssträvan, vilken vi ska återkomma till, samt den om ”god kultur” kontra ”populär/masskultur”. Kristian Wählin och Maj Asplund-Carlsson genomförde i början av 1990-talet en stor läsvaneundersökning bland barn i åldrarna 9-12 år, där de kunde konstatera att barn har tillgång till tre bibliotek: hemmabiblioteket, kompisbiblioteket och samhällsbiblioteket (folk- eller skolbibliotek). Innehållet i biblioteken skiljde sig åt bl.a. genom att långserieböcker fanns i hemma- och kompisbiblioteket, medan samhällsbiblioteket erbjöd bredd och variation (Wählin & Asplund-Carlsson 1994). Här kan man alltså se en form av utbudsfordelning, där varje typ av ”bibliotek” tillhandahåller böcker av en viss karaktär. Argumentet för biblioteken att inte köpa in böcker som betecknas som populärkultur skulle då vara att barnen ändå har tillgång till dem på andra ställen och att bibliotekarien har ett uppdrag att tillhandahålla det som barnen kanske inte träffar på i de båda andra biblioteken.

Samtidigt finns en annan aktör med i spelet, en aktör som vuxit sig allt starkare sedan 1980-talet, nämligen den som brukar sammanfattas i begreppet ”marknaden”, dvs. kommersiella intressen i form av bokförlag och bokhandel. När denne aktör översätter ”läsfrämjande” görs det i termer av kvantitet. Ju högre upplagesiffror, ju fler sålda, utlånade och lästa böcker och ju större vinster till författare och företag, desto mer lyckosamt har det läsfrämjande arbetet varit, enligt marknadens logik. Barnboksförfattaren Ulf Stark tar i en artikel upp det faktum att marknadsdiskursen har erövrat nya områden under de två senaste decennierna (Stark 2008). Han konstaterar att antalet sålda böcker visserligen har ökat, men att det är ett mindre antal titlar som exponeras i handeln och som står för de stora försäljningssiffrorna. Han pekar också på en marknadsanpassning av barnboksskrivandet, där de framgångsrika barnböckerna har det gemensamt att de är långserieböcker som är enkla, spännande och målgruppsanpassade och där huvudpersonerna och handlingen känns igen från gång till gång, ingen fördjupning eller utveckling sker och inget utrymme för språkäventyr finns. Om man skriver så har man stor möjlighet att hitta läsare. ”Författarens mission som läsfrämjare är uppfylld”, skriver Stark (ibid:58).

Men Ulf Stark är i sin artikel inte bara kritisk till marknadens inflytande på barnlitteraturen och barns läsande. Han är kritisk också till läsfrämjande som sådant, som han menar har blivit ett övergripande syfte för många intressenter:

*Den allmänna tendensen – mera manga, mera deckare, mera serieproduktion – visar på en alltmer konsumtionistisk och populistisk barnlitteratur! Ur läs- och kulturpolitiksypunkt: ”Hurra för att man kan få barn att läsa över huvud taget, liksom! Vad får bli en senare fråga!”
Ur förlags- och bokhandelssypunkt: ”Tack för den osedvanligt goda avansen!”*

(Stark 2008:53)

Läsande ska inte ha något nyttoperspektiv över huvud taget, enligt Stark. Syftet med barnlitteratur är inte att den ska vara läsfrämjande, poängterar han. Det är att vara litteratur. Läsning ska vara en konstupplevelse, barnboken ska medverka till att skapa en bättre och rättvisare värld (ibid.)

Den tidigare mer dominerande ideologin inom biblioteksvärlden, som några deltagare refererar till, gick ut på att biblioteket skulle välja ut och förmedla ”god litteratur” till användarna, något som man, som förvaltare av kulturellt kapital, hade kompetens att göra. Det populära och lättsmälta, mer kommersiellt gångbara, fick förmedlas genom andra kanaler, det befattade man sig inte med. Idag har det skett en ideologisk förskjutning mot att i större utsträckning ge användarna inflytande över bokbeståndet. Det har i sin tur gett bieffekten att det breda lättlästa utbudet fått större utrymme på bekostnad av smalare, ”svårare”, litteratur. Det finns flera skäl till denna förskjutning, skriver Rydsjö och Elf (2007:56f). Det kan vara ett uttryck för en vilja att öka användarnas inflytande. Bibliotekarier kan ha en pragmatisk inställning till barns och ungas läsande och anse att huvudsaken är att de läser, oavsett vad, samt att läsning av långserieböcker kan leda till läsning av annan litteratur. Ytterligare anledningar kan vara att man vill förbättra lån- och besöksstatistiken och få en bättre kontakt med användarna (ibid.).

Hur ska barn läsa?

En populär läsfrämjande metod som tillämpas framför allt i skolor är tävlingar som går ut på att en klass eller en skola ska läsa så många sidor som möjligt. Denna metod aktualiserades i MVG när en av deltagarna berättade att hennes bibliotek var engagerat i ett samarbete med skolan som gick ut på att eleverna skulle läsa så många boksidor som möjligt under en period. Andra deltagare påpekade då att det inte räcker med att läsa många sidor, man måste också få boktips och lust att läsa på fritiden. En av bibliotekskonsulenterna konstaterade att biblioteket har valt väg när det gäller inställningen till kvalitet och kvantitet: det sitter ”i ryggmärgen” hos en bibliotekarie att vara kritisk till kvantitativ läsning, men hon menade också att det kanske är något som ska problematiseras. Bibliotekarien som deltog i projektet talade om att det varit positivt, att barnen kommit igång att läsa och att de tyckt att det var roligt. Det visade sig också att en effekt av läsprojektet var att barn som redan var storläsare fick en uppskattning som de normalt inte hade. I vissa klasser kanske läsandet haft så låg status att bokslukarna rentav fått smyga med sin läsning, men genom att de läste mycket blev de nu, i läsprojektet, en tillgång för gruppen i samlandet av lästa sidor.

Läsfrämjande och läsglädje kan också ställas mot varandra när läsning delas upp i nöjes- och nyttoläsning. Motsättningen kommer ofta till uttryck när biblioteket samarbetar med andra institutioner om barns läsning, något som bibliotekskonsulenterna kunde berätta om:

Jag skulle kunna bedriva ett korståg mot att skriva recensioner i skolan! Att tvingas recensera böcker, med förtryckta frågor, är en bra läslustdödare.

(Bibliotekskonsulent, intervju).

Själv har jag vissa drabbningar med primärvården för närvarande. Vi har olika synsätt, de uppfattar sig som en myndighet som talar om för föräldrarna hur det ska vara, och jag vill mera ge lusten till läsning och böcker och bibliotek. För dem handlar det mer om språkutveckling och att du ska prata med ditt barn etc. Vi kommer med olika kulturer. Vi har Barnens första bok som delas ut till alla nyfödda och en konflikt ligger i hur texten på kortet ska vara. De vill tala om på ett myndighetsbetonat sätt vad föräldrarna ska göra med boken. Vi vill tala om att det är något

man har glädje av, att sjunga, läsa och vara tillsammans med sitt barn.

(Bibliotekskonsulent, intervju).

Samarbetet mellan skolor och bibliotek är omfattande. Barngrupper från skolor och förskolor kommer till biblioteken för bokprat och boklån, biblioteken sammanställer temaboklådor för skolorna och deltar i föräldramöten. Dessutom finns naturligtvis skolbiblioteken, även om det har skett en omfattande nedläggning av skolbibliotek på många håll. Medan folkbibliotekens uppdrag framför allt är att stimulera barns nyfikenhet och läslust, är skolans främsta uppgift vad gäller läsning att alla barn ska lära sig läsa och uppnå skolans mål, skriver Rydsjö och Elf (1997:28). Eftersom jag hade uppfattat att det fanns en konflikt mellan skolans lärandemål och bibliotekets upplevelsemål ställde jag en fråga i intervjun som löd: ” Finns det en motsättning mellan biblioteket som en fristad, en plats att ’bara vara’ och bibliotekets pedagogiska roll och dess samarbete med skolan? Har ni olika mål?” Det visade sig att informanterna hade mycket olika inställning till relationen mellan biblioteket och skolan. Flera säger att det inte finns någon motsättning, att biblioteket och skolan har var sina roller och kompletterar varandra:

Det är inte någon motsättning. Däremot har jag arbetat på ett integrerat bibliotek och högstadium. Där var biblioteket en del av skolan, de ungdomarna besökte inte biblioteket på fritiden. Men här är vi integrerat med gymnasiet, och för mig som barnbibliotekarie har jag inte den känslan att vi blir förknippade med skolan. Vi har inte den pedagogiska rollen. Vi bokpratar visserligen, och bjuder in år 5 och visar katalogsökningar, men här upplever jag inte att vi har ett skolbibliotek, utan hit kommer de även på sin fritid.

(Deltagare, intervju)

Vi ska inte vara en slags lärare utan samarbeta med det som vi kan tillföra med vår kompetens. Lärarna är mer specialiserade på lästräning. Vår roll är mer som inspiratörer, vi kan visa på vad som finns och vad som passar olika åldrar.

(Deltagare, intervju)

Många menar dock att det finns en motsättning som kan ställa till problem, när skolan ”ställer krav och ger uppgifter” medan ”biblioteket står för lustläsning”, att de olika

arbetsätten kolliderar och att ”de olika målen märks i hur man tilltalar barnen”. Man kan också känna sig utnyttjad av skolan, som ”beställer” boklådor och använder biblioteket som ”bokdepå”. Det blir en komplex relation, där skolan å ena sidan ”förser” biblioteken med barn(s tid), och å andra sidan använder biblioteket för sina syften.

Jag går t.ex. ut och bokpratar. Man vill att de ska läsa för att det är kul. Sen kan lärarna ge uppgifter i samband med mitt bokprat, som att de ska göra recensioner, det tycker inte jag är så kul. Det har jag försökt att säga till dem. Men å andra sidan ska jag vara ett stöd i läroprocessen, i informationsökningen.

(Deltagare, intervju)

Det är en komplicerad relation mellan biblioteket och skolan. Vi pratar mycket om detta att lärare vill se något nyttigt i allting som de gör. För att lärarna ska komma hit måste det finnas en morot för dem. Det räcker inte med att det är kul. De pratar om läroplanen, de vill vara med och styra vilka böcker vi tar upp. Jag kan tycka vi rättar oss för mycket efter skolan.

(Deltagare, intervju)

I förhållande till skolan tenderar bibliotekarien att vara reaktiv snarare än proaktiv, menar Rydsjö och Elf (2007:170). Bibliotekarien svarar upp mot vad skolan efterfrågar istället för att själv ta initiativ i form av t.ex. utvecklingsprojekt eller nya läsförmedlande metoder. Den reaktiva bibliotekarien bidrar med sina litteraturkunskaper för att förverkliga skolans mål (ibid.) Flera av informanterna menar sig ha fått upp ögonen för detta, liksom att de genom MVG fått både argument och självförtroende för att inta en mer självständig ställning i förhållande till skolan. I många fall är det resursbrist som gjort att man fått ta beslut om vilka verksamheter man vill satsa på och vad man överlåter åt skolan att själv ta hand om.

Vi säger vänligt men bestämt till pedagogerna att vi inte har undervisning, men vi kan ge boktips. Vi kan svara på frågor men berättar inte om hela systemet. /.../ Sen finns det tvingande inslaget i skolan, de kommer till biblioteket med klassen och alla ska baske mig låna en bok och en del vill verkligen inte. Då kan jag prata med det barnet, och ta reda på om det kanske finns en fackbok som han eller hon vill ha, men då är det inte säkert att det duger för läraren, utan det ska vara en skönlitterär bok.

(Deltagare, intervju)

Skolans strävan att få alla barn att läsa kan också få konsekvenser för de barn som redan läser mycket, menar några informanter. En bibliotekarie berättade att hon hade arrangerat en bokklubb för barn. En lärare tyckte det var en god idé och skickade dit hela klassen för att det var nyttigt för dem. Det fick till följd att ”de tysta bokslukarna” kom i kläm och att bibliotekarien inte kunde lägga upp arbetet som hon hade tänkt, utan istället fick ägna tid åt att motivera de barn som var mer ovilliga läsare. Vid ett annat tillfälle arrangerade hennes bibliotek projektet Sommarbok, där man uppmunttrade barn att läsa fem böcker under sommarlovet och skriva om dem och sedan få en bok. En lärare som fick reda på detta gav då hela klassen i läxa att delta i Sommarbok. Både denna och andra deltagare uttrycker missnöje med att de blir förknippade med skolan och därmed också med skolans tvång och krav på redovisning.

Konflikten mellan skolans lärandemål och bibliotekens upplevelsemål utesluter inte automatiskt varandra, utan skulle också kunna komplettera varandra, vilket några av deltagarna ger exempel på. Som jag förstår det handlar det om en ideologisk konflikt där två starka värden, estetik och pedagogik (Kåreland 2008) ställs emot varandra. Dessa värden berör identitet, hur man ser på sig själv och sin profession i relation till andra professioner och andra institutioner. Det lustfyllda läsandet är helt enkelt en del av bibliotekariens identitet, en identifikation som också innebär att man ”kopplar loss” sig från lärarna och istället ”kopplar till” de läsande barnen och unga. Det är, som jag tidigare varit inne på, hos barnen som barnbibliotekarien har sin lojalitet, man vill lyssna på och uppmuntra barnen, inte förelägga dem uppgifter och säga åt dem vad och hur de ska läsa.

Ska barn läsa?

Läsfrämjandets svarta låda läcker uppenbarligen, och det visar sig att den inte bara gör det utan att det också finns de som med liv och lust håller på att demontera hela lådan. Diskussionerna handlar inte bara om *vad* och *hur*, utan faktiskt också *om* det är just böcker som biblioteket ska tillhandahålla. Några informanter nämner t.ex. ”det (nästan) boklösa biblioteket” i Århus. Tanken med detta bibliotek är att bejaka de nyare medier som idag är en del av barns vardag och huvudparten av bibliotekets budget

går därför inte till böcker utan till dataspel, dvd-skivor och andra medier. Böckerna arrangeras i skylthyllor så att alla framsidor på böckerna syns, medan de flesta böckerna förvaras i ett öppet magasin och fortlöpande cirkulerar mellan magasinet och biblioteksrummet¹⁰.

Nu går vi mot en trend på biblioteket att vi ska minska bokmassan och ha öppna ytor och mer datorer. Ett bibliotek där man kan bara vara. Vår chef har skickat ut bilder från Århus bibliotek, "det boklösa barnbiblioteket". Så långt ska vi väl inte gå men man kan diskutera hur man ska ställa böcker så att barnen hittar det de vill ha.

(Deltagare, intervju)

Deltagarna i MVG är inte beredda att gå så långt som till ett boklöst bibliotek, men det är uppenbart att de tagit intryck av idéerna, inte minst för att flera menar att Danmark ligger före Sverige i utvecklingen av biblioteksverksamheten. Själva begreppet "Det (nästan) boklösa biblioteket" utgör en materialisation av en idé, som kanske verkar extrem, men som är en aktör som medverkar till att ifrågasätta något självklart, förflytta positioner och ge utrymme åt något som inte funnits tidigare.

MVG som upplevelse- och lärandeprojekt

MVG –projektet i sig har också förmedlat något om upplevelse och lärande. Mäniskor i biblioteksvärlden, vare sig de arbetar som administratörer eller på biblioteksgolvet, tycks vara väl överens om vikten av läsupplevelser för läsandets egen skull och värdet av att ha tillit till att barn och unga utvecklas och lär sig utan att deras resultat måste redovisas och mätas. Spännande blir det då att se att MVG nästan oproblematiserat kommit att innehålla redovisning och mätning som integrerade delar av projektet. Deltagarna har fått göra fortlöpande utvärderingar, någon har varje gång fått i uppgift att sammanfatta föreläsningarna, de har fått skriva loggböcker och de har gjort projektarbeten som redovisades och "opponerades på" vid sista internatet.

¹⁰ <http://omvarldspaning.blogspot.com/2007/09/det-nstan-boklsa-biblioteket.html>

I den inledande planeringen av MVG utformades den som en kurs, men fick efterhand istället sin slutliga form som ett metodutvecklingsprojekt. I praktiken finns dock inga vattentäta skott mellan ”kurs” och ”projekt” och med sina föreläsningar och uppgifter till deltagarna delar MVG flera element med en kurs. Det hände att såväl deltagare som projektledning ibland talade om MVG som en kurs, vilket vi också har sett i citat i den här rapporten.

En föreläsning innebär vissa relationer mellan de inblandade, något som syns redan i placeringen av de olika personernas kroppar. Stolarna är riktade framåt eller – som vid MVG-föreläsningarna – i hästskoform, de som ska lyssna sitter ner, har anteckningsböcker framför sig, och gör sig beredda att lyssna och lära. Föreläsaren står framför gruppen, kanske vid ett bord eller podium av något slag, har tekniska hjälpmedel i form av overheadprojektor eller dator med projektor samt en förberedd föreläsning, och är den som talar och agerar. En föreläsningssituation svävar, lika lite som någon annan situation, fritt i universum. Alla som deltar har varit med om liknande situationer förut, och kan upprätta minneskopplingar till många års erfarenhet av att vara elev och student. Man känner till de olika positioner som finns tillgängliga. En åhörare kan ställa frågor och komma med inlägg, men inte gå fram till podiet och ta över föreläsningen och lämnar inte lokalen utan vidare. Föreläsaren har ansvaret för genomförandet och för att situationen ska leda till något positivt, att deltagarna ska få med sig något värdefullt därifrån. Det är en situation som i huvudsak bygger på att någon ger och andra får, och gör i sin tur att deltagare förväntas utvärdera föreläsningen, medan föreläsaren inte förväntas utvärdera deltagarna. I föreläsningssituationen och även i de situationer där projektledarna gick igenom upplägg och initierade uppgifter, blev en speciell position tillgänglig för deltagarna – elevpositionen.

Elevpositionen kännetecknas av att vara den som lär sig och förutsätter en motpol som står för undervisningen, en lärarposition. Att positioneras som antingen elev eller lärare innebär att tilldelas olika uppgifter, olika typer av makt och det innebär också att man har olika förväntningar på varandra. Eleven kan t.ex. förvänta sig att läraren är bra på att lära ut och att han/hon har något att ge till eleven, medan läraren kan förvänta sig att eleverna tar emot och redovisar att de har tillgodogjort sig undervisningen. ”MVG

som kurs”, dvs. tillfällen när MVG uppfattades som en utbildning och inte som ett gemensamt metodutvecklingsprojekt, genererade elev- och lärarpositioner. Det kunde visa sig i, som någon deltagare påpekar, att projektdeltagare ”har betett sig som elever som protesterat och klagat på sina fröknar”. Och det kunde visa sig i att deltagarna förväntades redovisa det de hade lärt sig.

Det är i och för sig inte svårt att motivera de redovisningar som gjorts inom MVG; utvärderingarna ger återkoppling åt projektledningen, anteckningarna från internaten gör att de som inte var med får veta vad som sades, loggböckerna ger stöd för minnet och kravet att genomföra ett eget projekt hjälper deltagarna att få ut mesta möjliga av projektet. Men det kan också ses som en normalisering av det mätbara och kvantifierbara, och en underskattning av att ”bara vara” och av människors förmåga att tillämpa det de lär sig även när de inte blir kontrollerade. Lärares svar när bibliotekarier vill att barnen inte ska behöva skriva bokrecensioner är ”Hur ska vi då veta att de lär sig något?” (deltagare, intervju). Ett liknande tankesätt finns också med i MVG, en paradox som en av deltagarna funderar kring:

Det kunde ha varit en härlig fortbildning utan att man ska prestera något. Kulturrådet vill veta resultat, skulle de kunnat gjort det utan att det utvärderas, utan att vi presterar något? ”Låt mig bara få sitta att ta emot, jag ger ju hela tiden”, var det någon som sa på förra internatet. Jag hörde en berättelse, säkert en skröna, om en skolresa till Kolmården. Ett barn sitter och blundar hela tiden. Varför? undrar någon. ”För att jag ska slippa att redovisa sen”. Vi får saker men de är inte gratis, vi ska alltid göra något av det. Men det är ju så att vi gör något av det, även om vi inte redovisar, det är bara inte mätbart.

(Deltagare, intervju)

Här återkommer de två aspekterna being och becoming; å ena sidan synen att nuet är värdefullt i sig, å andra sidan att nuet är ett medel för att nå ett mål. Den deltagare som citeras ovan sätter fingret på två motsatta tendenser i vår tid: att arbeta mot ett uppsatt mål och premiera det som går att mäta respektive att låta nuet vara sitt eget mål och värdera det som upplevs subjektivt. Översatt till barnbibliotekarievärlden framstår den senare tendensen som den mest populära. I högre grad än många andra

yrkesgrupper betonar bibliotekarierna sinnlighet, glädje och närvaro som centrala värden. Men precis som att läsglädje och läsinlärning inte går att skilja från varandra i praktiken har MVG också förbindelser med framtiden i form av t.ex. framtida budgetar och fortsatta projekt och aktören MVG är därför en hybrid sammansatt av både beings- och becomingselement.

Biblioteksrummet – plats för läsglädje

Biblioteksrummet och dess betydelse för goda läsupplevelser kom att få ganska stort utrymme i MVG. Fyra av deltagarnas projekt handlade om att arrangera rummet och organisera böckerna på nya, mer attraktiva, sätt, och även andra deltagare framhåller rummets betydelse för läsupplevelser. Med fokus på att skapa sinnliga upplevelser i första hand distanserar man sig mot en traditionell lärandemiljö och att kreativiteten är stor kan man se när man går in på olika biblioteks hemsidor. Biblioteket som upplevelserum tycks ligga i tiden. I de framtidsspaningar som jag bett mina informanter att göra tar många upp att biblioteket kan komma att ha mer fantasi- och aktivitetsrum och en inriktning mot upplevelsecentrum. Man förutspår att det blir vanligare med nischade bibliotek, och att man kommer att samarbeta mer med andra kulturinstitutioner, vilket får konsekvenser för rummets utformning. Hur böckerna presenteras visuellt och hur de är organiserade är något som engagerar många deltagare, och man drar sig inte ens för att bryta upp det över 80 år gamla klassifikationssystemet SAB (jfr Rydsjö & Elf 2007:64f).

Långa rader med böcker med bokryggarna utåt är inte intressant för dagens barn och unga. Man ska visa omslagen, framsidorna, det är ett annat sätt att exponera. Inte sortera så mycket, utan exponera. Vi vill ha så mycket ordning och reda och fint, men för barn kan man kanske sortera på annat sätt än efter författarens efternamn. Myror på nedersta hyllan, fåglar på översta hyllan t.ex. Det behöver inte vara så fruktansvärt ordentligt och korrekt. Det kan bli lite roligare då.

(Deltagare, intervju)

I deltagarnas tal om hur biblioteksrummet kan bli mer inbjudande tydliggörs deras fokus på barns perspektiv och en förståelse för att små barns kroppar behöver något

annat än att inordnas i en bokmiljö organiserad för vuxna. I ett upplevelserum bidrar färger, former och organisering av böcker och annat material till en inbjudande helhet. De berättar att det ska finnas mysiga sittplatser, böckerna ska presenteras på ett lockande sätt och rummet ska vara estetiskt tilltalande. Bibliotekarien ska vara tillgänglig, vistas ute bland hyllorna, vara en del av den biblioteksmiljö där barn känner sig trygga och sedda.

Förhoppningsvis kommer biblioteket då [om tio år] att inte bara vara en plats där man lånar böcker. Vi är på väg dit, men det är långt kvar. Tanken om sk Idea Stores, där biblioteksverksamheten blandas med andra verksamheter och aktiviteter tilltalar mig. Det moderna barnbiblioteket måste finnas på det sätt barn vill ha det. Förhoppningsvis har gränserna mellan "fint" och "fult", bra och dåligt suddats ut ännu mer om tio år. Tror att biblioteksbesöket kommer att vara mer av en upplevelse, en aktivitet om tio år jämfört med idag när de flesta fortfarande bara kommer hit för att lämna böcker och hämta hem nya.

(Deltagare, enkät)

Andra tror också att biblioteksbesöket kommer att vara mer av en upplevelse och aktivitet, att det kommer att finnas fantasirum, myshörnor och aktivitetsrum, att biblioteket organiseras som ett upplevelsecentrum.

Biblioteksrummet ska vara välkomnande för alla, alla ska få ta del, det ska inte vara något gnäll om att de stör. Det är ju inte bara vuxna som ska komma till biblioteket. Barn är inte tysta. Vi ska ha en välkomnande atmosfär, som gör att de trivs och återkommer. Att de känner sig hemma, ställer frågor, vågar komma och ge förslag. Att de erövrar rummet, använder rummet, och tycker det är en självklarhet. Det planeras experimentverkstäder runt nya bibliotek, så att barn får agera, det ska hända mer saker runt böckerna, man ska lyfta fram aktiviteter runt böckerna, det tror jag är viktigt.

(Deltagare, intervju)

Jag var inte med när Kulturhuset planerades, tyvärr, det blev väldigt konventionellt med hyllor och så vidare. Vi har redan möblerat om en gång och nu har vi nya saker på gång, mer mindre rum i rummet. Vi ska ha en rutschkana till exempel. Man behöver också röra på sig, man kan inte bara sitta och läsa en bok.

(Deltagare, intervju)

Men det finns också de som tänker sig att biblioteket, istället för att haka på upplevelsetrenden, kan profilera sig som ett alternativ till denna trend.

Det finns mycket idag som är upplevelseorienterat, kreativa platser där man jobbar med bild, musik, och så vidare. Biblioteket vill gärna vara ett sådant hus, och det är inte fel i sig, vi behöver jobba mer upplevelsebaserat, men frågan är hur man ska profilera det. Biblioteket som en mötesplats talas det om, det är bra, men hur utformar man det utan att det bara är ett vanligt kulturhus? Ska allt se likadant ut överallt?

(Deltagare, intervju)

Böcker, möbler, rutschkanor och andra ting liksom rummet och dess organisering gör något med kropparna som vistas där. Böcker vars framsidor exponeras inbjuder till bläddring, en hög med kuddar inbjuder till att hoppa i eller att ligga på rygg och läsa, små stolar runt ett bord inbjuder till att gemensamt titta i böcker. Men alla dessa erbjudanden som barns kroppar får i biblioteksrummet kan också leda till konflikter. Vidlyftiga lekar kan lätt bli högljudda och därmed störa andra verksamheter. Flera deltagare tar upp problematiken mellan att man å ena sidan vill erbjuda en öppen, tillåtande plats där barn och unga trivs och å andra sidan vill behålla bibliotekets karaktär.

Om vi sätter in en klätterställning, vad får det för konsekvenser, kan de läsa då? Vad är det vi vill att de ska göra här? Det är lätt att haka på att det ska hända så mycket. Men vi ska visa på ett alternativ, att barn kan sitta och läsa. Barn kan behöva omväxling, behöver både leka och vara stilla och för sig själva.

(Deltagare, intervju)

Man ska ha något mål med att komma hit, inte bara ligga i sagorummet och kramas och skicka sms. Det kan bli en fritidsgård. Vi behöver vara uppmärksamma på det att barn som kommer hit ska känna sig trygga, och inte bli utsatta för något gäng.

(Deltagare, intervju)

En studie från Stockholm visar att framför allt barn och ungdomar i förorten använder biblioteket som en plats att gå till på fritiden, eftersom man varken har så mycket utrymme eller så rik mediemiljö i hemmen, som unga i innerstaden har (Ferguson

2005). När biblioteket blir en social mötesplats uppfyller det flera behov än att tillhandahålla läsupplevelser och då kan olika användargrupper ställas mot varandra. Barn blir lätt högljudda och stör de vuxna. Sagorummen ockuperas av ungdomar, vilket gör att barnen inte vågar gå dit. Det rum som skapats för ett visst ändamål kan enrolleras och omdefinieras på ett sätt som man inte räknade med. Ett exempel på det är den kamp om soffan, som några deltagare berättade om. Man hade ordnat en mysig sagohörna för barnen, lite hemligt och avskilt, men det visade sig att även ungdomar hade hittat dit och använde den avskilda platsen för romantiska möten. "Sagomyssoffan" översattes till "hängelsoffa", vilket dels skrämde bort barnen, dels positionerade bibliotekarien på ett sätt som hon inte var bekväm med. Hon kände nu att hon måste agera övervakare och ha kontroll på vad ungdomarna gjorde. Att gång på gång säga till är heller inget särskilt effektivt sätt att återerövra det ursprungliga målet. En relation som är enbart social måste återupprättas varje gång, kanske redan efter någon minut igen. För att göra den mer varaktig måste materiella eller organisatoriska aktanter kopplas in. Lösningen blir då att flytta soffan, eller öka insynen till soffhörnan genom att öppna dörren eller ta bort draperierna. Eller att låsa dörren helt efter ett visst klockslag. Det får då som konsekvens att också minska mysfaktorn och tillgängligheten för de tänkta användarna, de små barnen.

Flera av informanterna nämner dilemmat med att ungdomar använder biblioteket som plats för umgänge snarare än för bokläsning och det problem det medför när de blir högljudda eller ockuperar plats som andra besökare inte kommer åt, något som också framkommit i andra studier (Dahlström 2000, Hedemark & Hedman 2002). Från bibliotekariens perspektiv väller ungdomar in i gäng, breder ut sig runt datorerna och sitter och pratar eller pussas istället för att läsa (jfr Rydsjö & Elf 2007:140). Från ungdomarnas perspektiv framstår det å andra sidan som ett problem att de bemöts som grupp och inte som individer, och att de i biblioteksmiljön representerar en annorlunda kultur (ibid.) Både Rydsjö och Elf (2007) och mina informanter konstaterar att gruppen ungdomar har haft en tendens att förbises i biblioteksåtgärningar. De hamnar mellan barnen och de vuxna, det råder olika uppfattningar om ungdomsböcker ska placeras på barn- eller vuxenavdelningen och bokprat och andra läsfremjande åtgärder riktas framför allt mot yngre barn, medan man överlåter åt skolan att stimulera högstadiungdomars läsning (ibid.). I MVG har några deltagare valt att råda bot på

denna brist genom att inrikta sig just mot ungdomar i sina metodutvecklingsprojekt. Bredden på infallsvinklar är stor; att låta ungdomar skapa digitala berättelser, att hjälpa högstadieungdomar att hitta den skönlitteratur de vill läsa, att göra högstadielever delaktiga i utformningen av bokprat och att bygga upp en unga-vuxna-avdelning för åldrarna 16-26 år.

Något annat som nämns i framtidsspaningarna är att biblioteket kommer – inte minst av ekonomisk nödvändighet – att samarbeta mer med andra kulturinstitutioner, föreningar och yrkesgrupper.

Andra berättelser än text kommer att ha fått en större plats i biblioteket. Jag tror också att det kommer en återgång till den gamla typen av folkbildningsideal in igen på biblioteken, fast i modernare form. Jag menar att föreningslivet, ideella organisationer kommer att få större plats i biblioteksrummet (både i vuxen och barnsammanhang).

(Deltagare, enkät)

Det är också jätteviktigt att samarbeta med väldigt många nya grupper, inom kulturområdet och de som jobbar med barn och unga, och även att bredda sig i vad som händer med musik och text och allt sånt. Jag har en känsla av att det inte blir mer pengar till kommunerna. För att överleva måste man hitta nya samarbetsmöjligheter. Vi kan till exempel jobba ihop med muséer, de har många gånger varit mer framsynta än oss, det var de tvungna till.

(Projektledare, intervju)

Det vore bra att få in andra yrkesgrupper på kulturhusen. Till exempel dramapedagoger, sång- och musikmänniskor, gamers. Fritidspedagoger har oerhört mycket kunskap om en massa konstiga saker. Man kan samspela på olika sätt.

(Deltagare, intervju)

I ett samarbete mellan olika yrkesgrupper är det viktigt att varje profession utnyttjar sina specifika kompetenser, hävdar Bente Buchhave (2000). Samarbetet måste alltid syfta både till att förbättra utvecklingsmöjligheterna för barnen och att bidra till kunskapsutvecklingen i den egna organisationen (ibid.) För barnbibliotekariens del ser det ut att handla om att utforma en kulturmiljö som är inbjudande för alla, men som behåller fokus på läsning och berättande och som inte förhandlar bort bibliotekets särart.

9. Biblioteket som demokratisk institution

I intervjun till deltagarna i MVG frågade jag om vilken uppfattning de hade om allmänhetens syn på biblioteket. Deras erfarenhet var att människor i allmänhet har en mycket positiv syn på biblioteket, att biblioteket anses vara en pålitlig och neutral institution och att personalen uppfattas som kompetent.

Bibliotek betyder mycket för många människor, tror jag.

(Deltagare, intervju)

Många tänker att vi är allmänbildat folk som är otroligt kunniga. Man känner sig väldigt stolt när folk kommer och frågar.

(Deltagare, intervju)

En enkät som vi gjorde visade att låntagarna är mycket nöjda med sitt bibliotek och helst vill ha öppet dygnet runt.

(Deltagare, intervju)

Man litar på biblioteket. Folk vet att vi står för kvaliteten.

(Deltagare, intervju)

Biblioteket är på flera sätt en unik institution i samhället. Det erbjuder gratis såväl läsupplevelser som information till alla medborgare – biblioteket var den första institution som förespråkade fildelning, som en av projektledarna sa. På biblioteket finns kunnig personal, tillgång till böcker, tidskrifter och databaser på många språk och utrymme för att sitta och läsa och studera. Tillgång till bibliotek är en medborgerlig rättighet som sedan drygt tio år är reglerad i Bibliotekslagen (SFS nr 1996:1596)¹¹⁾. Lagen stipulerar bl.a.:

¹¹⁾ Se www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596

- 2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.
- 3 § På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid.

Flera av informanterna poängterar biblioteket som en demokratisk institution och läskunnighet som en förutsättning för demokrati.

Det jag funderar på är att bibliotek är viktigt ur ett demokratiskt perspektiv. Och att man är en del av att lära barn läsa, vilket är en förutsättning för att man ska kunna ta del av samhället och utnyttja sina demokratiska rättigheter. Biblioteket är en plats där man får tänka fritt och ta del av information.

(Deltagare, intervju)

Projektledare 1: Biblioteket är del i en demokratisk institution. Alla barn har inte tillgång hemma till det som biblioteken erbjuder. Det är inte jämlikt i samhället, och biblioteket kan vara en del att göra det mer jämlikt.

Projektledare 2: Ska man vara psykologiserande så kan man säga att det ligger mycket i detta att ge barn mod och lust att leva. Att hitta möjligheter.

Projektledare 1: Eller som det står i barnkonventionen, se till barnens bästa. Att vi bidrar till det.

Projektledare 2: Det är ett ställe där du kan vara fredad, få vara och möta vuxna. Det är ju faktiskt så, att många vistas mycket i biblioteket. Det är en tillgång utan like. Och det finns ju inget annat sånt i samhället, som kan kallas samhällets vardagsrum.

Projektledare 1: Ja. Biblioteket som mötesplats, att det är fritt och gratis, det är viktigt. Man är välkommen dit, oavsett vilken människa man är.

(Intervju)

Det som ter sig självklart och trivialt för svensken som länge levit i ett demokratiskt land, framstår som mer betydelsefullt när man påminns om att tryck-, yttrande- och informationsfrihet inte är rättigheter överallt i världen.

Jag tycker man ska satsa på att berätta att läsning är något som barn har rätt till. Som det ser ut idag ser man det som ett ämne som man måste ha. Precis som att du har rätt till mat och vatten, har du också rätt till böcker.

(Deltagare, intervju)

En del invandrargrupper vänder sig inte till bibliotek för att det kan kännas hotfullt, de är vana vid censur. Men det är olika, det finns också många invandrare som söker sig till biblioteket.

(Deltagare, intervju)

Flera deltagare har erfarenhet av att biblioteket fungerar som en mötesplats för invandrargrupper, eftersom de där kan hitta texter på sina egna språk, träffa landsmän och utnyttja Internet, vilket många av dem inte har möjlighet till hemma. Barnbiblioteket är en del av folkbiblioteket och alla barn ska därför, precis som vuxna, ha tillgång till information och kulturupplevelser på biblioteket, få lässtimulans och möjlighet att skapa egen kunskap, påpekar Rydsjö & Elf (2007:24).

Folkbildning

Folkbiblioteket har en sekellång historia i Sverige, och ingick, tillsammans med bl.a. folkhögskolor, folkrörelser och den nationella radion, i det folkbildningsprojekt som var en central del i framväxten av den svenska välfärdsstaten. Folkbiblioteken växte fram ur de tidigare sockenbiblioteken och hade ursprungligen syftet att bilda de lägre samhällsklasserna (Mäntykangas 1997). Maj Klasson (1997) diskuterar begreppet folkbildning, som kan tolkas på olika sätt, beroende på om ”folk” uppfattas som motsatsen till staten, som den obildade massan eller som alla medborgare i ett land. Folkbildning kan därför stå för såväl kulturell och social förändring som för bevarande av ett kulturarv, tjäna radikala såväl som reaktionära syften. Först med folkrörelserna kom folkbildningen att bli mer radikal, skriver Klasson (1997:13). Folkbildningens syfte

blev att skapa kunniga, fria medborgare som kunde driva utvecklingen framåt. Men medan det i folkbibliotekets barndom handlade om att uppnå en elementär läskunnighet hos medborgarna är utmaningen idag en ”differentierad läsfärdighet” som innebär förmåga att ta till sig olika typer av texter i ett samhälle som är textbaserat i betydligt högre grad än samhället var för 100 år sedan (Furuland 1995). Begreppen folkbildning såväl som folkbibliotek fortsätter alltså att översättas in i nya sammanhang och ge nya reaktioner och nya effekter. Samtidigt som biblioteket för många representerar en välkänd miljö där man känner sig hemma och välkommen och där man får tillgång till pålitlig information, kan bibliotekets ställning som etablerad kulturinstitution också verka avskräckande.

Vi kan uppfattas som lite vördnadsbjudande, folk kan ha för stor respekt.

(Deltagare, intervju)

Biblioteket kanske uppfattas som ett finkulturställe.

(Deltagare, intervju)

Många har en gammalmodig bild, att vi är så upptagna, att vi läser allt, att vi inte vill bli störda. Tyvärr finns fortfarande bilden av den stränga bibliotekarien.

(Deltagare, intervju)

Att det är bra att läsa och att bibliotekets verksamhet står för kvalitet är sanningar förknipade med stabila sammansättningar. Men när biblioteket som institution och bibliotekarien som profession placerar sig på många svarta lådor finns risken att de hamnar alltför högt upp och utestänger dem som inte redan är delaktiga i sammansättningen och äger samma kulturella kapital.

Nå nya och behålla gamla

Två kärnfrågor för dem som är engagerade i MVG är hur man ska nå dem för vilka biblioteket inte är en självklar plats att vistas på och läsning inte är en självklar sysselsättning, samt hur man ska behålla de läsare som traditionellt sökt till biblioteket.

Kulturrådets statistik över biblioteksbesök visar nämligen på stora förändringar mellan åren 1982 och 2006 (Kulturrådet 2008). Under 1990-talet ökade biblioteksbesöken kraftigt, vilket bl.a. hänförs till den ökande vuxenutbildningen. Under 2000-talet blev trenden istället nedåtgående. Framför allt är det ungdomar – särskilt män – samt högre tjänstemän som besöker biblioteken mer sällan. Mäns biblioteksbesök har över huvud taget gått ner mer än kvinnors. Utrikes födda är dock flitiga biblioteksbesökare, även om också de minskat sina besök sedan 1999. De som ökat sina biblioteksbesök är äldre samt personer i norra glesbygden, vilka för varje mätperiod gjorde fler besök på biblioteken. I sina kommentarer påpekar Kulturrådet att siffrorna inte säger något om hur människor utnyttjar bibliotekens virtuella tjänster och att nedgången bland ungdomar till viss del kan bero på ett ökat informationsutbud på Internet. Vad gäller bokläsandet är tendensen mer oklar, enligt Kulturrådets undersökning. Generellt kan sägas att kvinnor läser mer än män och att kvinnor i alla åldersgrupper över 30 ökar sitt bokläsande, framför allt läsning av skönlitteratur. Bland män sjunker bokläsandet i alla åldersgrupper utom den äldsta, över 75 år (ibid.) De studier av barns och ungas läsande som sammanställts av Rydsjö och Elf (2007) visar att det kan vara svårt att säga något generellt om förändringar i barns och ungas läsvanor. Några oroande tecken som kommit fram i forskningen är dock att nordiska barns läsförmåga och läsförståelse har försämrats, att skillnaderna mellan pojkars och flickors läsförmåga har ökat, att det högfrekventa läsandet har minskat samt att det är fler unga som aldrig läser. Samtidigt ska man ta med i beräkningen att läsandet har ändrat karaktär genom de nya medierna (ibid.) Deltagarna har olika erfarenheter av hur det står till med barns läskunnighet och med läsandet i samhället.

En trend som går fel är att det blir för lätt. Det har med skolan att göra. Att man ska försöka tillfredsställa skolans behov av lättlästa böcker. Det spelar ingen roll vad de läser bara de läser, tycker de. Det ska var spännande, kort och lättillgängligt. Det tycker jag är fel. Jag tror många kan läsa tjockare böcker med svårare ord, utan problem, men det är enklare att ge dem något lättsmält, för då tar det det utan att gnälla. Man måste se till att det finns lite att bita i också, så de får en utmaning. Det blir för utslätat, de tappar ordförråd, språket blir utarmat.

(Deltagare, intervju)

På förra internaten kom vi in på att det pratas så mycket om att böcker ska vara så lätta för att locka dem som har svårt att läsa. Men jag vet inte om jag kan säga att det är så. Man tänker lite så när man köper in böcker, att det är lättläst, men kanske för att det varit brist på det tidigare.

(Deltagare, intervju)

Man märker det ökade intresset på läsecirklar och bokklubbar som poppar upp, det blir en hype på det. Det är något folk gör, gemene man. Även bland yngre känns det som att intresset ökar för skönlitteratur. Det är mycket bokrecensioner i alla tidningar och tv. Försäljningen av pocketböcker verkar gå bra, de finns överallt.

(Deltagare, intervju)

När informanterna talar om hur man ska verka för fortsatt och ökande användning av bibliotekets tjänster finns många förslag. Tre viktiga strategier som framträder är att *bejaka nya medier, ha utåtriktad verksamhet och ta in användarnas perspektiv*. Att nya medier, framför allt datorer och Internet, kommer att få ett större utrymme på biblioteket, nämns av nästan alla i svaret på enkätfrågan om biblioteket om tio år: ”satsning på andra medier än böcker”, ”interaktiva hemsidor”, ”mer påtaglig och interaktiv teknik”, ”Internet och datorn blir viktigare redskap”, ”andra berättelser än text kommer att ha fått en större plats i biblioteket”, ”digitaliseringen kommer att fortsätta”, ”fler medier som ljudböcker datorer och andra tekniker”, ”mer IT, nya sätt att använda teknik i arbetet och miljön”, är exempel på svar på denna fråga.

Vi kommer att ha fler typer av medier än idag. Mycket inläsningar, det frågas efter redan idag. Ytor kommer nog att minska för en hel del av faktaböckerna kan ju ersättas med material i databaser och det minskar ju lokalbehoven. Dessutom har vi 24-timmarsbiblioteket, där man ska kunna gå in under hela dygnet där nättjänsterna blir allt viktigare, detta kommer nog i viss mån även att präglade barnbiblioteken, även om man där kommer att slå vakt om läsning och böcker mer än på vuxensidan.

(Deltagare, enkät)

Deltagare som talar om att *bejaka nya medier* pekar på att biblioteket måste avspegla den medievärld barn och unga lever i, och att man därför inte ska låna ut bara böcker utan även filmer, musik och tv-spel. Man framhåller också de möjligheter som Internet

ger för informationssökning och nedladdning av böcker, och att bibliotekarien ska vara en resurs i detta.

Man måste bjuda in till att ta del av böcker i andra format. I vissa fall kan man läsa på skärmen, Internet, talböcker med mera förutom vanliga böcker. Det är en annan upplevelse att lyssna på en bok. Kan man få information i ett annat format, så tycker jag vi måste anpassa oss till tekniken. /.../ Man kan hjälpa läntagarna att ladda ner böcker. Det är inte så svårt som man tror. Vi behöver marknadsföra det mer, vi är lite för försiktiga, vi borde vara mer offensiva. Vi har många resurser.

(Deltagare, intervju)

Samtidigt har flera informanter, som nämnts, en återhållsam attityd och menar att man inte får gynna digitala medier på bekostnad av boken eller mötet mellan människor. En annan invändning kan vara att det är böcker som bibliotekarien framför allt har kompetens på och att barn och unga inte alltid anser att urvalet av filmer, musik etc. på biblioteken är relevant (Rydsjö & Elf 2007). Det finns också de som menar att det inte längre är så stort fokus på IT som det har varit.

Många har nog Internet hemma, jag har märkt att det inte är lika stort tryck på datorerna längre som det var för några år sedan.

(Deltagare, intervju)

En trend som var jobbig var IT-boomen, när allt skulle vara datoriserat, alla trodde det var det enda. Då fanns det pengar för datorer, men inte för böcker. Men den trenden har vänt.

(Deltagare, intervju)

Svaren pekar på det faktum att varje gång ett nytt medium införs tenderar det att övervärderas och förväntas ersätta tidigare medier. Orvar Löfgren beskriver den ”mediernas livscykel” som börjar med en ”sakralisering”, där mediet upphöjs och omges med respektfull förväntan (Löfgren 1990:180). Efterhand blir det en vardaglig företeelse i människors hem, det sker en ”rutinisering” och ”trivialisering” av mediet, vilket kan leda till distansering, att man intar en kritisk, ironisk hållning till det (ibid.) I det nya medielandskap som därefter träder fram har det nya mediet hittat sin plats bland

andra, där det får konkurrera med hjälp av sin specifika särart. Digitala tekniker har t.ex. underlättat för dem som vill ta del av litteratur på andra sätt än genom läsning. Talböcker för funktionsnedsatta finns numera som Daisyböcker¹²⁾ och kan laddas ner till dator eller mp3-spelare och lyssnas på när man sysslar med andra aktiviteter.

Det gör att ungdomar som läser långsamt och behöver stöd i en talbok, inte behöver utmärka sig.

Daisyböcker var en revolution för dem som behöver talböcker. Nu behövde de inte längre släpa runt på de stora brandgula boxarna. Istället blev det lite häftigt att lyssna på böcker i sin iPod.

(Projektledare, intervju)

Daisy talböcker är ett väldigt stort framsteg. Det har varit ett uppsving för många elever. De är lätta att ladda ner, och sedan föra över till mp3-spelare. Sen kan man sitta och lyssna samtidigt som man läser. Andra ser inte det, de ser bara att man lyssnar på sin mp3-spelare samtidigt som man läser.

(Deltagare, intervju).

Bibliotekariens offensiva inställning innebär att agera snarare än reagera, att se de möjligheter som t.ex. nya medier erbjuder och att, genom att arbeta nära barn och unga, hålla sig à jour med deras vardag. Här spelar *den utåtriktade verksamheten* en stor roll. Att sitta bakom en disk och vänta på besökarnas frågor är inte vad deltagarna i MVG ser som ett gott biblioteksarbete, och alla nöjer sig inte heller med att gå ut bland bibliotekshyllorna. Man talar också om vikten att gå utanför biblioteket, till ställen där föräldrar, barn och unga vistas, till BVC, föreningslivet, ungdomsgårdar etc., följa människor ”från vaggan till graven”, som en deltagare uttrycker det.

Bibliotek är jätteviktiga, alla barn borde få uppleva biblioteket. Det är inte självklart att alla kommer hit, vi har ett ansvar också för de barn som inte kommer hit.

(Deltagare, intervju)

¹²⁾ Inlästa böcker på cd-rom för funktionsnedsatta, vilka går att lyssna på från dator, mp3-spelare eller särskilda Daisyspelare.

Det som blivit allt viktigare är att vi försöker finnas där barnen är. Vi har ett mobilt bibliotek. När det är något jippo så åker vi ut med fakta om bibliotek och bokbord. De har ordnat Komarkens dag i några år, där de försöker samla folk, göra lite jippo med artister och då ska vi vara med med våra bokbord. Det brukar vara ett stort intresse, många kommer fram och pratar, vi lånar inte ut så mycket, men vi visar upp oss.

(Deltagare, intervju)

Vi har tänkt starta läsecirklar för barn på fritiden. Vi har haft planer på att möta barnen där de är, på ridhuset eller fotbollsplanen. Man skulle t.ex. kunna inleda ett samarbete med ridskolan, åka dit med en kasse med hästböcker, eller till fotbollsplanen med fotbollsböcker. /.../ Det vore intressant att göra lite mer galna saker.

(Deltagare, intervju)

Tre roller

Att ta in användarnas perspektiv utgör en av grunderna för MVG. En av projektledarna påpekar att biblioteken ännu inte i särskild stor utsträckning tar in användares perspektiv:

Vi säger att vi gör det tillsammans med barn och unga, men om man skrapar lite på ytan, hur många barn och unga har påverkansmöjlighet på biblioteksverksamheten, vad det gäller inköpen, utformning av lokalen, hur barn skulle vilja ha det om de fick bestämma? Man tror att man lyssnar på barnen, men har man arbetat med strukturer och fokusgrupper? Nej, egentligen väldigt lite.

(Projektledare, intervju)

Deltagarna har många idéer om hur barn och unga kan bli aktivt delaktiga i bokinköp och andra frågor som gäller biblioteket. Man exemplifierar med fokus- och referensgrupper, enkäter, bokråd, förslagslåda, klotterplank och biblioteksråd, låta förskolebarn och -pedagoger ge omdömen om nya böcker och ge plats på biblioteket för barns utställningar. ”Drömmen vore att göra ett barnbibliotek helt utifrån vad

barnen vill ha”, säger en deltagare. Samtidigt finns den spänning mellan viljan att ge användare inflytande och bibliotekets folkbildande uppgift som vi tidigare varit inne på. Maj Klasson (1997) diskuterar i en artikel tre olika roller som bibliotekarien kan inta: *förmyndarrollen*, *marknadsrollen* och *samspelsmodellen*.¹³⁾ När bibliotekarien agerar förmyndare är det hon som sitter inne med kunskaperna och som är ett agerande subjekt, medan användaren får rollen att vara en som tar emot och lär sig. Det är också en traditionell vuxen-barn-relation, där barnet uppfattas som en utpräglad becoming som behöver fostras, formas och undervisas för att bli en duglig framtida medborgare. Barnet, användaren, tillskrivs inga egna resurser som han/hon kan tillföra processen, utan får istället agera objekt för andras åtgärder.

När bibliotekarien har en *marknadsroll* är det istället användaren som är subjektet. Barnet får aktörskap genom att agera ”kund”, som ”efterfrågar” vissa ”varor” på biblioteket och som kan välja att vända sig till någon annan ”butik” om utbudet inte faller i smaken. Genom att relationen bibliotekarieanvändare översätts till marknads-ekonomins nätverk, växer detta och den marknadsekonomiska retoriken normaliserar. Böcker och bibliotekstjänster betraktas som konsumtionsvaror och värderingar från marknadsekonomins värld följer med in i biblioteksvärlden, som att utbudet ska styras av efterfrågan eller att ”kunden alltid har rätt”. Barnen blir ”beings” i form av konsumenter som agerar på en marknad och bibliotekarien reduceras till den som ska tillhandahålla det konsumenterna efterfrågar.

Den tredje rollen som bibliotekarien kan inta, enligt Klasson (1997), är att vara en part i en *samspelsmodell*, där både bibliotekarie och användare är subjekt. Här bidrar båda parter med sina resurser, bibliotekarien med sin expertis och barnet med sina önskemål och kunskaper. Enligt denna modell behövs aktivt deltagande av båda för att resultatet ska bli gott. Varken bibliotekarien eller barnet vet på förhand vad samspelet ska leda till, utan det blir en addering av två kompetenser och varje möte blir unikt. Samspelsmodellen verkar emancipatoriskt, skriver Klasson. Den frigör människor i betydelsen ökar deras möjligheter att agera (ibid.). I aktörnätverkstermer kan det ut-

¹³⁾ Anette Eliasson tog upp modellerna till diskussion under det sista internetet på MVG-projektet.

tryckas som att barnet och bibliotekarien förser varandra med nya sammansättningar att koppla sig till, i form av nya kunskaper och nya sociala sammanhang. Ökade möjligheter att agera betyder också större makt att förändra. Klasson problematiserar det idag populära begreppet ”livslångt lärande” och menar att traditionellt har folkbildning ett samhällsförändrande syfte, medan det livslånga lärandet likaväl kan handla om att människor anpassas till det samhälle de lever i. De tre olika rollerna handlar på så vis både om relationen mellan bibliotekarien och biblioteksbesökaren och mellan bibliotekarien/biblioteksbesökaren å ena sidan och samhällsinstitutionen å den andra.

Att verka för barns och ungas inflytande på biblioteket är ett sätt att konkret tillämpa FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen har varit en viktig grund för MVG. Den var ämnet för den första föreläsningen på det första internatet och återkommer i deltagares och projektlednings tal. Två i bibliotekssammanhang ofta citerade artiklar i barnkonventionen är artikel 17 om barns rätt till information och artikel 31 om barns rätt till vila, fritid och deltagande i det kulturella och konstnärliga livet¹⁴⁾. Ett verktyg för att implementera barnkonventionen i biblioteksverksamheten är de rekommendationer som 2003 antogs av Svensk Biblioteksförning, På barns och ungdomars villkor. Vid det inledande internatet föreslog föreläsaren Ann-Louise Dagson deltagarna att använda barnkonventionen som ett raster för att genomlysna den egna verksamheten, att fundera över hur man i sitt arbete kan stödja barn som samhällsmedborgare. Att tillämpa barnkonventionen på biblioteket innebär då både att *göra biblioteket bättre för barn*, med hjälp av bibliotekariers kompetens och barns inflytande, dvs. samspelemodellen, och att *bemyndiga barnen*, dvs. stärka dem som medborgare.

Även om det dagligen sker brott mot barnkonventionen överallt i världen, även i Sverige, kan den betraktas som en stark aktör genom alla de viljor den lyckats översätta och de världsomspännande nätverk som den byggt i form av organisation, professioner, dokument och kontrollorgan. I vissa länder är barnkonventionen inskriven i lagen, i andra länder, som Sverige, utgör den en viktig faktor när lagar tillämpas och nya lagar skrivs.

¹⁴⁾ www.unicef.se/barnkonventionen

Barnkonventionen kan ses som en materialisering och stabilisering av en idé, idén om barns perspektiv (Johansson, kommande). Barnperspektiv som idé har ingen makt i sig själv. Den får det genom att översättas till texter, befattningar, konferenser, arbetsgrupper och pengar och genom att auktoriseras av de flesta av jordens stater (jfr Czarniawska & Joerges 1996). Genom barnkonventionen är idén om barnperspektivet materialiserad och stabiliserad i statliga och kommunala beslut, den finns inskriven i protokoll och målformuleringar, agerar i en mängd sammanhang och går egentligen inte att framgångsrikt argumentera emot (Johansson, kommande, Söderlind och Engwall 2005). Den är en aktör som måste tas hänsyn till, om inte annat så åtminstone i retoriken. Många av informanterna tror också att barn och unga kommer att få allt större inflytande på biblioteksverksamheten, att verksamheten blir mer på barns villkor och att barn och unga blir aktivt medskapande.

Jag hoppas att biblioteken är mindre stela. Att barn och ungdomar är med och utformar verksamheten och kanske tar ansvar och driver en del av den.

(Deltagare, enkät)

Det kommer nog att vara mycket mer deltagaraktiviteter på biblioteken om 10 år både via webben och i det fysiska biblioteket. Då menar jag att barn och ungdomar själva är med och skapar texter och konst och musik.

(Deltagare, enkät)

Här kan vi återknyta till diskussionen om kvalitetslitteratur kontra populärlitteratur och motsättningen mellan bibliotekens försvar av litterär kvalitet och marknadsaktörernas strävan efter ekonomisk vinst. Barn och unga är i denna förståelse objekt, som vinnas till den ena eller andra sidan. Men om barn och unga istället görs reellt delaktiga, om deras kunskaper och erfarenheter värderas och tas hänsyn till och om de får agera subjekt i biblioteksvardagen, framträder en annan verklighetsbild. Då handlar det inte om att de unga väljer den ena eller andra sidan, utan att de för in nya perspektiv så att nya konstellationer kan uppstå och nya möjligheter skapas.

10. Efter-tankar

I kapitel 5, ”Varför behövs MVG?”, skrev jag om deltagarnas förväntningar inför MVG-projektet. I de intervjuer som jag gjorde i slutet av projektet och i de utvärderingar som projektledningen initierat efter varje internat och vid projektets slut kan man se i vilken utsträckning deltagarna upplever att deras förväntningar infriats. Utvärderingarna omfattar både den faktiska tid som man tillbringat på internaten och de effekter som man tänker sig att projektet ska få för en själv och för det bibliotek där man arbetar.

Möta andra

Som varje läsare av denna rapport lär ha märkt vid det här laget är barnbibliotekarierna ingen homogen grupp som har en enhetligt synsätt och tycker likadant om allting. Men det finns också sådant som alla är överens om, och en sådan samstämmighet gäller det sociala utbytet av projektet. Alla är överens om att det varit berikande att träffa kollegor från olika håll i landet, att utvidga sitt nätverk och få ett utbyte med andra. Man uppskattar att man fått resa bort i flera dagar tillsammans, ”det känns lyxigt att åka iväg och bara tänka på sig själv”, att man åkt till olika platser och ”att det har varit utspritt över ett år, så att man fått tillfälle att fundera mellan gångerna”. På frågan ”Vad har MVG betytt för dig som bibliotekarie?” svarar flera att de fått inspiration från de andra deltagarna och att de uppskattar de nya kontaktnät som har skapats.

Mycket! Höjt min kompetens, lärt mig mycket av de andra deltagarna, större nätverk.

(Deltagare, utvärdering)

Fått insyn i hur andra arbetar, hittat inspiration till mitt arbete och argument för att hävda hur viktig barnbiblioteksverksamheten är.

(Deltagare, utvärdering)

Föreläsningar

Deltagarna har under projektets gång fått lyssna till närmare tjugo föreläsare. Omdömet om föreläsningarna är huvudsakligen positivt: ”bra föreläsare”, ”proffsiga föreläsare”, ”har fått nya intryck”, ”till största delen mycket bra”, ”roligt, inspirerande, lärorikt, energipåfyllande” är svar som kom fram i intervjun och utvärderingen. Men det fanns också de som hade kritik mot enstaka föreläsningar, som de uppfattade saknade relevans eller bara innehöll sådant som de redan hört. ”I stort sett väldigt bra men kvaliteten på föreläsningarna har förstås varierat.”

Flera deltagare beklagade att de inte hade förstått den danska föreläsaren. Andra hade hoppats på mer nytt. Vid några tillfällen föreläste deltagare om projekt som de hade arbetat med, vilket uppskattades av de andra deltagarna.

En del av övningarna har varit av det slaget att man fått möta sina kollegor på sätt som man inte varit van vid. Vid de flesta internat fanns någon praktisk övning med där deltagarna fick pröva på drama och dans, berätta läsminnen respektive bokprata för varandra. De här aktiviteterna beskrivs som ovana, skrämmande och/eller spännande. Det kändes inte lika naturligt att bokprata för kollegor som för barn och att ”dansa en saga” tyckte många kändes främmande. Men de uttrycker också att de varit positivt att få utmana sig själv och att de känner sig glada när de har lyckats.

I den slutliga utvärderingen ombads deltagarna att betygsätta de sex internaten. Sammantaget kan man se att internat 1 om Barns och ungas värld, internat 5 om Literaturförmedling i teori och praktik samt internat 6 Presentation och summering av MVG fått högst betyg. Ca hälften av deltagarna har gett MVG åt dessa tre internat och bara någon enstaka har gett betyget G. Även internat 2 om Gränslösa möten har fått höga betyg, MVG och VG, men också ett IG. Omdömena om internat 3 om Barn- och ungdomslitteraturen och internat 4 om Nordiska utblickar är mer spridda och har fått ungefär lika många G som MVG/VG.

Projektledning

Som var fallet med uppskattningen av kollegorna råder också positiv samstämmighet vad gäller projektledningens insats.

Det har varit otrolig välorganiserat, alla utskick har varit jättebra, med information om alla föreläsare, webbsidor etc. De tre kursledarna är fantastiska som personer, de har varit väldigt inspirerande.

(Deltagare, intervju)

Alldeles utmärkt! Jag är imponerad av hur ni har genomfört hela MVG- projektet med all den planering och logistik som de många olika platserna inneburit. Och alltid med samma entusiasm och energi – oj vad jag önskar att jag hade er som kollegor i mitt dagliga arbete! :)

(Deltagare, utvärdering)

Deltagarna har uppskattat att projektledningen har varit engagerade och entusiastiska. De är också mycket positiva till kursens uppläggning, som beskrivs med ord som ”ambitiöst”, ”otroligt välorganiserat”, ”bra arrangemang runtomkring” och ”genomarbetat, genomtänkt program”. Projektledarna har, förutom att arrangera allt som rör internaten fungerat som handledare när deltagarna har arbetat med sina projektuppgifter.

Projektuppgift

I MVG ingick att genomföra ett projektarbete för läsförbättringsarbete på sitt eget bibliotek. Deltagarna uppmanades att först tänka igenom läget på sitt bibliotek, hur man arbetar nu, vilka behov som finns och vilket uppdrag man har. Därefter skulle man formulera en problemställning och orientera sig inom sitt område, välja och utarbeta en metod och även genomföra och utvärdera den under tiden som MVG pågick. Särskilt uppmanades man att tänka på de ”fem viktiga punkterna” som handlade om nytänkande, inflytande från målgruppen och samverkan utanför biblioteket: Hur projektet är metodutveckling, hur man tar tillvara barns och ungdomars inflytande, hur delaktighet och påverkan från målgruppen kan införlivas, hur man för en dialog med

målgruppen och hur man använt sig av samarbetspartners, kompetens och influenser utanför biblioteksområdet. Deltagarnas egna projekt kom att placera sig inom fyra teman: Utveckling av samarbetet mellan vuxna inom och utanför biblioteket, Lässtimulans för yngre barn, Boksamtal och bokprat för äldre barn samt Biblioteksrummet som fysiskt och virtuellt rum.

Projektuppgiften väckte från början blandade känslor, och gav upphov till en diskussion redan vid första internatet. När jag intervjuade deltagarna i början av sommaren hade alla valt projektuppgift, men många hade ännu inte genomfört den. På min fråga om positiva och negativa erfarenheter av MVG var det projektuppgiften som fick flest negativa kommentarer. Framför allt hade man upplevt tidspress: ”svårt att hinna med vid sidan av det dagliga arbetet”, ”det blir stressigt att man måste göra klart över sommaren”, ”en sak till som ska presteras förutom allt annat man måste göra i sitt jobb”. En annan invändning, som hänger ihop med tidspressen, är att man upplevde att tankarna på det egna projektarbetet konkurrerade med att ta in information och inspiration under internaten och att man inte fått tid att diskutera sin projektuppgift eller ta del av andras.

Projektuppgiften har tagit kraft från MVG, och ända fram till fjärde internatet var jag kritisk till att vi skulle göra en projektuppgift. Det har blivit mycket diskussion under internaten. Utbildningen hade blivit väl så bra utan det projektet. Det hade vunnit på att man fått gå utbildningen helt kravlöst. Och sen att man kan få använda det man lärt sig efter utbildningen.
(Deltagare, intervju)

Man kanske skulle genomfört kursen först och sedan gjort projektarbetet och sedan haft ett uppsamlingsheat efter avslutad kurs. Nu känns det ibland som att man inte fick tillräcklig tid med sin idé. Man fick sin idé i början, sen mognar den, och då skulle man redan vara klar och så skriva något om det.

(Deltagare, intervju)

Kanske som en följd av detta uttryckte flera också att de känt sig osäkra på vad som förväntades av dem, hur mycket som skulle göras under projektets gång och hur ambitiös den egna uppgiften skulle vara.

Vad gäller projektarbetet så har jag känt att det har varit lite otydligt, vad som förväntas av oss. Vi hade en stund med Anette i början där det verkade så väldigt ambitiöst, men sen sa Ewa att ta det lugnt, det är inte så farlig. Och nu sist kändes det som att det var lite större krav igen, det har varit lite luddigt. Sen över huvud taget ibland har jag känt att vi skulle fått mer tid att prata med varandra. /.../ Sist fick vi sitta tillsammans allihop, och det var först då jag fick veta vad alla skulle jobba med i projekten, annars har jag bara varit i min egen grupp. Man skulle velat veta mer tidigare om vad folk planerade att göra.

(Deltagare, intervju)

Det står i kursbeskrivningen att deltagarna ska utveckla nya metoder. Då tänkte jag att vi skulle göra ett projekt under tiden och hinna med att utvärdera och presentera för kurskamraterna under kursens gång. /.../ Men nu har det förändrats under kursens gång, man behöver inte göra klart, utan det räcker att man har en tanke om vad man ska göra. /.../ Antingen ska man göra projektarbete eller inte. Nu är det vissa som inte har kommit igång. För oss som kommit igång blev det handledning först vid det sista internaten. Jag hade behövt det tidigare. Men det enda vi har haft var 20 minuter i Stockholm och då var vi sex personer som skulle prata med en handledare. Överlag är jag väldigt nöjd, men projektbiten, som känns viktig, är jag inte så nöjd med.

(Deltagare, intervju)

Men det finns också positiva kommentarer vid intervjun, även från dem som är kritiska. Det man uppskattar är att man får göra något konkret, att MVG gett motivation och tid (!) att arbeta med ett projekt och att de andras projekt kan fungera som en idébank. Vid utvärderingen, som avslutning på det sista internatet, fick deltagarna en fråga om det egna metodutvecklingsprojektet. Även om en del också här nämner nackdelarna med tidspress och oklar information är kommentarerna nu, efter genomförd redovisning och (för många) genomfört projekt, övervägande positiva. Omdömen som görs är: ”jättebra”, ”mycket bra”, ”nödvändigt”, ”utvecklande”, ”spännande och kul”.

Effekter på yrkesroll och egen verksamhet

Vilka effekter på längre sikt tror deltagarna att MVG kommer att få? När jag gjorde intervjuerna var det framför allt fyra områden som nämndes. Något som de flesta nämnde var att MVG gett dem *inspiration* inför framtiden.

Jag tror det kommer att leda till något nytt för mitt bibliotek. Att jag kan inspireras av de andras projekt, få idéer som man skulle vilja testa. Att använda Internet lite mer, t.ex.

(Deltagare, intervju)

Jag har redan fått många tips och idéer från föreläsningar och andra deltagare som jag kommer att sprida till biblioteken i kommunen.

(Deltagare, intervju)

Det känns viktigt att få fortbildning och inspiration, jag blev utbildad 1999, andra har ju jobbat hur många år som helst, men det känns viktigt att få fortbildning och veta vad som pågår inom forskningen och få nya idéer och så.

(Deltagare, intervju)

Jag tänker mer på att man ska ifrågasätta de aktiviteter man kör igång med innan man börjar: Vem är de till för? Varför gör man det här? Det känns som att man gör lite här och lite där, jag skulle vilja göra mer samlat och genomtänkt.

(Deltagare, intervju)

Vidare sa drygt hälften att de tänkte fortsätta med sitt *metodutvecklingsprojekt* i någon form. En fjärdedel av deltagarna tar upp *barns rättigheter och inflytande*.

Jag hoppas att lite av det man fått sitta i ryggraden, t.ex. barnkonventionen. Man får upprepat det här med respekten för barn och deras utrymmen. MVG stärker tankarna om barns rättigheter.

(Deltagare, intervju)

Det här med barns delaktighet har man ju pratat om i några år, men jag har förstått de lite mer

*nu, tror jag. Jag tror att jag kanske redan nu agerar lite annorlunda, lyssnar lite mer, uppmunt-
rar lite mer, är nyfiken på vad de tycker.*

(Deltagare, intervju)

Den fjärde punkten är effekter på den egna yrkesrollen, vilket de allra flesta tar upp. Man känner sig stärkt och bekräftad i sin roll och upplever att man fått redskap att utöva sitt yrke ännu bättre.

*Jag har blivit en bättre bibliotekarie, har lärt mig mer, kan ge bättre bokprat och bättre infor-
mation.*

(Deltagare, intervju)

*Jag känner mig mer intresserad av den övergripande verksamheten, känner mig mer taggad. Har
fått kunskaper nu att åstadkomma förändringar på mitt bibliotek.*

(Deltagare, intervju)

*Den här kursen har varit en peppning för mig. Jag har känt att jag har blivit tvungen att säga
ifrån [på mitt bibliotek], och det gör ingen annan. På vuxensidan har de arbetslag och gör
olika saker. Men vi barnbibliotekarier gör allting själva, gör inköp, sätter upp böcker, ta emot
barngrupper med mera. Det blir en stor arbetsbörda just på oss. Då måste man tala om det för
de andra, för det är inte säkert att de förstår det. Genom kursen får jag självförtroende, jag får
känna att det är viktigt det jag gör.*

(Deltagare, intervju)

Även de som upplever att MVG inte har gett dem så mycket nytt uttrycker en yrkes-
stolthet och menar att de fått sin syn på sig själva och barnbibliotekariens roll bekräf-
tad.

Helhetsomdöme

Har målen för MVG uppnåtts? Kan du rekommendera MVG till andra? Detta var två frågor som deltagarna fick ta ställning till i den avslutande utvärderingen. På första frågan svarade 16 av 19 ja, en svarade nej, en svarade ”ja, i stort sett” och en svarade ”om ni menar inom de olika kommunerna/bibliotekariernas arbete – Ja. Om ni menar mer generellt – nej”. På frågan om man kan rekommendera MVG till andra svarade samtliga 16 jakande: ”absolut!”, ”ja, utan tvekan!”, ”ja, jag kan varmt rekommendera MVG!”, ”ja – till nya bibliotekarier”, ”absolut och det har jag redan gjort!”.

Vi kan återknyta till de förväntningar på MVG som deltagarna uttryckte i början av projektet, och som handlade om *förbättring av den egna verksamheten, utveckling och förnyelse, möta kollegor, personlig tillfredsställelse och förbättra barns villkor*. Generellt sett ser MVG ut att ha lyckats mycket väl med att leva upp till förväntningarna. Utvärderingarna visar att deltagarna upplever sig ha fått mycket inspiration och att nya tankar satts igång, som de haft möjlighet att omsätta, eller planerar att omsätta, på sina bibliotek. Internaten har utgjort ett välbehövligt avbrott från vardagen och mötena med kollegor har varit givande och gett upphov till utbyte av tankar och idéer och några har startat samarbeten mellan sina bibliotek. Fokus på barnperspektivet har stärkts och deltagarna har fått både nya kunskaper och inspiration för hur de kan arbeta med barns och ungas delaktighet. I den personliga tillfredsställelsen ingår också att man känner sig stärkt och bekräftad i sin yrkesroll.

Några ord på vägen inför en fortsättning av MVG

Det är i skrivande stund ännu inte beslutat huruvida MVG kommer att genomföras fler gånger. Men med tanke på att frågan om man kunde rekommendera MVG för andra fick enbart jakande svar, vilka dessutom följdes av många utropstecken, ligger det nära till hands för mig som utvärderare att föreslå en fortsättning, som i huvudsak följer det koncept som använts denna första gång. Det finns också några punkter att fundera över till nästa gång:

- Organisering av projektuppgiften. Projektuppgiften är det inslag i MVG som framstått som mest problematiskt, men också som mycket givande. Problemen har legat dels i tidspress, dels i otillräcklig eller oklar information. Inför nästa gång skulle man kunna vara mer specificerad från början om vad som förväntas av deltagarna. En möjlighet att fundera över, som har både för- och nackdelar, skulle kunna vara att förskjuta projektuppgiften så att deltagarna först kan ta in och diskutera det som tas upp under internaten och därefter planera och genomföra sitt projekt. Det sista internatet kan sedan läggas in ett halvår efter det femte, som en återträff. Nackdelen med denna lösning är att det finns risk att MVG-arbetet rinner ut i sanden om det går för lång tid mellan träffarna, men med tanke på att många upplevde frustration över att tidigt i projektet behöva formulera en uppgift, parallellt med att man ”tog in” inspiration och idéer från internaten, kan det vara värt att pröva.
- En näraliggande problematik ligger i att aktuell forskning inte fick riktigt det genomslag som projektledningen hade velat och som också deltagare förväntat sig. Återigen kan det hänvisas till tidsbrist, eftersom de flesta deltagare inte hade någon arbetstid avsatt för MVG-projektet, utan fick sköta det vid sidan av sitt ordinarie arbete. Om det egna projektarbetet förskjuts skulle tid mellan internaten istället kunnat användas till att läsa forskningslitteratur, vilken man sedan kan diskutera under internaten.
- Deltagarnas egna erfarenheter har tagits tillvara till viss del, t.ex. genom att några redovisade egna projekt och genom de informella samtal som ägde rum under vistelsen på internaten. Men man kan också fundera på om det vore möjligt att ge utrymme för mer formella samtal, där deltagarna kunnat dela med sig av tankar och idéer om viktiga teman inom biblioteksvärlden, t.ex. i anknytning till de samtal om aktuell forskning som föreslås i ovanstående punkt.

11. Sammanfattning och avslutning

MVG – Metodutveckling, Visioner, Grunder – är ett metodutvecklingsprojekt för läsfrämjande som genomförts under tio månaders tid 2007-2008 av regionbiblioteken i Västra Götaland och Halland samt Länsbibliotek Sörmland. I den här rapporten har jag studerat MVG som en ”händelse”. Jag har undersökt hur MVG fortlöpande har ”gjorts” av aktörer av olika slag, människor såväl som organisationer, strukturer, diskurser och ting och hur detta pågående görande har producerat och utmanat maktrelationer av olika slag, på såväl mikro- som makronivå. MVG har mobiliserat en mängd olika aktörer som region- och länsbibliotek, Kulturrådet, barnbibliotekarier, folkhögskolor, föreläsare, Internet, arbetstid, möten, dokument och litteratur. MVG har också mobiliserat diskurser bl.a. om utveckling, läsglädje och barns rättigheter.

Varför behövs MVG?

Det svar som projektledning och deltagare ger på varför MVG behövs är att bibliotekets omvärld förändras, att det har uppstått ett hot mot läsandet i form av t.ex. konkurrens från andra medier och krympande ekonomiska resurser och att det därför behövs nytänkande och förnyelse. Projektledning, styrgrupp och deltagare uttrycker liknande mål och förväntningar. Deltagarna vill förbättra verksamheten vid det egna biblioteket, åstadkomma utveckling och förnyelse, förbättra barns villkor och för egen del ser de fram emot att få möta kollegor och att utvecklas personligen. MVG erbjuder inspiration, mötesplatser och kunskapsförmedling och deltagarna kommer med egna erfarenheter, entusiasm och förändringsvilja.

Barnbibliotekarieprofessionen

Det som är mest framträdande när informanterna framställer barnbibliotekarieprofessionen är barnperspektivet, att en barnbibliotekarie är en vuxen som står på barnets sida. Informanterna ser som sin viktigaste uppgift att ge läsglädje till barn och unga, stödja deras läsning och ge dem inflytande över biblioteket. De vill vara ”en annan

sorts vuxen”, som inte kräver utan som lyssnar och finns till hands. Barnbibliotekarien uppvisar en viss kombination av kulturellt och ekonomiskt kapital, genom att tillhöra den utbildade grupp som har makt att definiera god smak och kvalitet, samtidigt som yrket kan definieras som ett lågstatusyrke. I MVG översätts de enskilda barnbibliotekarierna till deltagare i ett nationellt metodutvecklingsprojekt, där de kopplas samman med andra aktörer och därmed ökar både sin status och sitt inflytande. Kulturellt och ekonomiskt kapital står i en marknadsekonomi som Sverige i ett visst förhållande till varandra, på så vis att ekonomin har en tendens att betraktas som mer grundläggande, och därför är den som sätter ramarna för vilket utrymme kulturen ska få. Vare sig det kulturella kapitalnätverket konkurrerar med eller allierar sig med det ekonomiska kapitalnätverket riskerar det att stå som förlorare. Men i alla de händelser som sker i praktiken kan olika former av motmakt utövas, t.ex. genom att bygga upp effektiva kommunikationsnät eller genom att för egna syften enrollera begrepp från den ekonomiska sfären.

Utveckling och förnyelse

Utveckling och förnyelse är centralt inom MVG, liksom i samhället i stort. I retoriken profileras det nutida föränderliga samhället mot ett tidigare tänkt stadium i mänsklighetens historia, präglad av stillastående och oföränderlighet. Denna inställning är för övrigt något som vi har gemensamt med våra förfäder, människor har alltid uppfattat just sin egen tid som stadd i intensiv förändring, och betraktat den i kontrast till ett tänkt statiskt förflutet. Kontrasten är också verksam när den som framställer sig som förändringsbenägen ställer sig i motsats till andra som är tröga eller utvecklingsfientliga. Inom MVG framträder utveckling i tre olika men näraliggande former; som uppdrag som aktivt måste drivas, som en naturkraft som man måste inrätta sig efter och som en chans som det gäller att ta. Projektledning, styrgrupp och deltagare placerar in sig själva i den här modellen och alla framstår som förändringsbenägna och drivande, för det mesta i samarbete med andra, men också ibland i kontrast till andra, där kritiken handlar om att andra inte har tillräcklig inriktning mot förnyelse och förändring. Det går att tolka de olika förväntningarna och de olika versionerna av huruvida MVG åstadkommit förändringar som att det beror på om det är MVG eller den enskilda bibliotekarien

som är aktören. I det ena fallet är deltagarna aktanter i MVG:s nätverk och inordnas i MVG:s mål, i det andra fallet är förhållandet det motsatta och det är bibliotekarien som är aktören som använder MVG för sina egna mål. Eftersom utveckling är ett positivt begrepp inom MVG kom också bloggen, som är sammankopplad med ny teknik, att få en positiv tolkning, även om den aldrig fick någon reell betydelse i projektet.

I den medieringspraktik som kännetecknar vardagens lösningar utgör informanternas idéer om framtiden en kombination av förändring och kontinuitet. Det finns både farhågor och förhoppningar förknippade med framtiden. Farhågorna handlar om minskade ekonomiska resurser, vilka gör att bibliotekarierna får svårare att genomföra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt och att barns och ungas läsande missgynnas. Förhoppningarna handlar om att biblioteken och bibliotekarieprofessionen ska stärkas genom förnyelse av biblioteket och dess verksamhet och genom ökat samarbete med andra aktörer. Man tänker sig att boken och läsandet fortsätter att vara betydelsefulla och att det positiva man uppnått på biblioteken ska bestå och fortsätta utvecklas.

Läsfrämjande och läsglädje

Biblioteket som en plats för läsglädje och bibliotekarien som en förmedlare av läsglädje är centralt i informanternas beskrivningar av sig själva och sin profession. Man är medveten om betydelsen både av sig själv som en resurs för förmedlande av läsglädje och av biblioteksrummet som en miljö för läsupplevelser. Det är också genom de sinnliga aspekterna av läsning som man profilerar sig mot den institution som upptar det mesta av barns tid utanför hemmet – skolan. Relationen till skolan är flerbottnad. Å ena sidan är skolan och biblioteket överens om att det är bra att barn läser; skolan kan ta med barnen till biblioteket och biblioteket kan förse skolan med böcker. Å andra sidan har skolan kunskapsmål, medan biblioteket betonar läsupplevelsen, vilket gör att biblioteket värnar om metoder som bygger på att barnen självmant söker sig till biblioteket och läser enbart för att det är roligt, medan skolans metoder innehåller moment av kontroll och mätning. I MVG översätts de här värderingarna också på projektet som sådant, där deltagarna intar rollen som dem som ska både uppleva och inspireras och producera mätbara resultat.

Läsfrämjandets svarta låda visade sig inte vara så väl försluten som jag först trodde. Det pågår diskussioner både om vad, hur och t.o.m. om barn ska läsa. Det finns en kvalitetsdiskussion som rör sig mellan att biblioteken ska fostra barn och unga till att uppskatta god litteratur till att de ska tillhandahålla det som användarna efterfrågar. En annan axel går mellan den kommersiellt gångbara och den smalare, svårare litteraturen. Inom en kommersiell diskurs översätts läsfrämjande åtgärder till kvantitet och det viktiga blir att barn läser, oavsett vad. En tredje axel går från läsning som nytta och läsning som sitt eget mål, vilket anknyter till begreppsparet being-becoming. När läsningen är sin egen mening är det upplevelsen här och nu som är den viktiga, medan nyttoläsningen syftar till framtida vinster, som ökad läsförståelse. I talet om biblioteksrummet är det varandet och den kroppsliga upplevelsen som står i centrum, här betonas vikten av biblioteket som helhetsupplevelse där rummet, möbleringen, bokbeståndet och placeringen av böcker och annat material bildar en enhet som välkomnar besökaren och möjliggör positiva upplevelser. Samtidigt kan det uppstå konkurrens mellan olika användargrupper och deras uppfattningar om vad som är en välkomnande och attraktiv miljö. Detta måste bibliotekarierna också hantera och de uttrycker olika uppfattningar, allt ifrån att värna om bibliotekets särart som en plats där man tyst ägnar sig åt bokläsning till att öppna för ett flertal olika aktiviteter på biblioteket.

Biblioteket som demokratisk institution

Biblioteken beskrivs som platser där man får vara som man är – ett frirum i ett annars kontrollerat och kommersialiserat samhälle. Folkbiblioteket som är gratis och öppet för alla lyfts fram som en demokratisk institution, som syftar till utjämning mellan grupper med olika förutsättningar och resurser. Alla, oavsett ekonomi och antal böcker därhemma, ska ha möjlighet att ta del av litteratur och andra medier, uppleva läsglädje, bilda sig och bemyndigas, anser man. Biblioteket har en folkbildande tradition som dels uppfattas som viktig att värna, dels kan uppfattas som problematisk, genom att biblioteket framstår som respektingivande eller som ett ”finkulturställe”. För att biblioteket ska kunna fortsätta spela en folkbildande och demokratiserande roll framhåller informanterna vikten av att både nå nya grupper och behålla de grupper som hittills varit givna besökare på biblioteket. Här lyfter man fram strategierna att bejaka

nya medier för att biblioteket ska svara mot barns och ungas medievärld, att utveckla former för utåtriktad, uppsökande verksamhet snarare än att sitta och vänta på att de unga tar kontakt, samt att på olika sätt ta in användarnas perspektiv. I det fallet är man mest tilltalad av att samspela med användarna, att möta användarnas önskemål med sin egen professionella kompetens, hellre än att agera den fostrande förmyndaren, eller att reducera sig till en som tillhandahåller det ”kunden” efterfrågar. Idealet är att i barnkonventionens anda verka för att både göra biblioteket bättre för barn och att bemyndiga barn och unga som anlitar biblioteket. Bibliotekarierna ser som sin roll att möjliggöra de ungas möte med bibliotekets alla resurser, men också att umgås med dem på deras villkor, lyssna på dem utan att försöka fostra eller förändra dem.

Efter-tankar

Utifrån utvärderingar och intervjuer med deltagarna kan jag se att MVG i stort sett har levt upp till de allra flesta deltagares förväntningar. Det finns några inslag i MVG där omdömena från deltagarna är samstämmigt positiva. Det gäller mötena med kollegor, vilka man upplevt som berikande och positiva genom att nya kontakter har knutits; och det gäller projektledningens insats där deltagarna uttrycker stor uppskattning både för organiseringen av projektet och för projektledarna som personer. Även föreläsningarna får genomgående höga betyg, och beskrivs som inspirerande och lärorika och föreläsarna beskrivs som kunniga och proffsiga. Men här finns också kritik mot föreläsningar som inte gett så mycket som man hoppats, som saknat relevans för ens eget arbete eller som, i ett fall, framförts på danska, vilket var svårt att förstå. De praktiska övningar som ingick uppfattades som både skrämmande och utmanande och slutomdömet varierar. Det som uppfattats som mest problematiskt är projektuppgiften, där man framför allt upplevt tidspress och osäkerhet om vad som förväntades, men i efterhand är de flesta mycket nöjda med sina projekt och glada att ha fått ta del av andras. När det gäller effekter på den egna yrkesrollen säger de flesta att de fått inspiration genom MVG och att de stärkts i sin yrkesroll. Många tänker fortsätta med sitt eget metodutvecklingsprojekt. Andra lyfter fram att de fått en större medvetenhet om barns rättigheter. En övervägande majoritet anser att målen för MVG har uppnåtts och alla som svarar på frågan om de kan rekommendera MVG för andra svarar ja.

En slutsats som kan dras är att man kan rekommendera att genomföra MVG ännu en gång enligt i stort sett samma modell. Det som behöver diskuteras inför en andra omgång är när och hur projektuppgiften ska genomföras; hur forskning kan integreras mer i projektet och hur deltagarnas egna erfarenheter kan tas tillvara i ännu högre grad.

Till sist...

Året med MVG har varit en spännande och tankeväckande upplevelse för mig, som besökare i biblioteksvärlden. Jag kom in i projektet med mina ”barnforskarglasögon” på näsan och mötte människor som inte bara brinner för barn- och ungdomslitteratur utan också för att i sitt arbete verka för att berika barns och ungas liv. Deltagarna kom till projektet med syftet att få påfyllning av både kunskaper och energi, och resultatet kan avläsas i deltagarnas egna metodutvecklingsprojekt som presenterades vid det sista internatet: dramatiserade bokprat: en lokal metodutvecklingskurs för bibliotekarierna i den egna kommunen; kultur- eller biblioteksombud på förskolorna; låta barn och unga dramatisera, måla eller digitalisera berättelser; exklusivt ”ungdomsrum” på biblioteket och andra omorganisationer av biblioteksrummet; webbsidor som attraherar unga besökare och individuella bokprat med föräldrar och barn, för att nämna några.

Barnbibliotekarier är personer som har mycket kunskaper och erfarenheter om barn och unga, vilket jag kan tänka att andra yrkesgrupper skulle ha intresse och nytta av att ta del av. Idag när kommunala neddragningar gör att resurspersonal i skolan försvinner och när ekonomiska klyftor medför att många inte har råd med organiserade fritidsaktiviteter, kan en institution som det öppna, kostnadsfria folkbiblioteket spela en stor roll, för att det erbjuder en trivsamt miljö, berikande läsupplevelser och vuxna som finns tillgängliga utan att ställa krav på prestationer och resultat. Hur kan andra yrkesgrupper och institutioner i högre utsträckning ta del av barnbibliotekariernas kunskaper och erfarenheter och deras barnperspektiv? Här finns många förslag från informanterna och påbörjade samarbeten, som inte nödvändigtvis missgynnas av ekonomiska begränsningar, utan också kan vara del i lösningar på ekonomiska problem. Samarbete kan generera mervärde när flera aktörer drar åt samma håll och var och en bidrar med sina resurser.

Händelsen MVG har, genom att samla många personer med gemensamma visioner om biblioteket som en plats för människor att få upplevelser, inhämta kunskap och stärka sig själv som medborgare, gett ny kraft åt visionerna. Det har skett både genom de konkreta produkter i form av metodutvecklingsprojekt, som den resulterat i, och i alla de möten, samtal, idéer och nya hopkopplingar som genererats och fortsätter genereras i MVG:s spår.

Referenser

- Alanen, Leena 1992. *Modern childhood? Exploring the 'child question' in sociology*. Institute for educational research. Publication series A. Research reports 50. University of Jyväskylä.
- Bourdieu, Pierre 1986. *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Salamander.
- Buchhave, Bente 2000. Implementering af redogørelsen Børn og Kultur: en udfordring for folkebiblioteket som institution, bibliotekets ledelse og personalet. *Biblioteksarbejde*, nr 59, pp 39-48.
- Callon, Michel & Latour, Bruno 1981. Unscrewing the big Leviathan: How actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. In: Knorr-Cetina, K & Cicouvel, A.V. (eds). *Advances in social theory and methodology: towards an integration of micro- and macro-sociology*. Boston, MA, London: Routledge.
- Czarniawska, Barbara & Joerges, Bernward 1996. Travels of ideas. I: Barbara Czarniawska & Guje Sevón (eds). *Translating Organizational Change*. Berling & New York: Walter de Gruyter.
- Czarniawska, Barbara 2004. *On Time, Space, and Action Nets*. GRI-rapport 2004:5. Göteborgs universitet. www.handels.gu.se/epc/archive/00003371/
- Dahlström, Britt 2000. "Stå mellan hyllorna och kramas": bibliotekariers attityd till ungdomars biblioteksanvändning och läsning. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Magisteruppsats 2000:8.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1988. *A thousand plateaus: capitalism and schizopreniza*. London: Athlone.
- Eriksson, Martin 2008. *I skönlitteraturens tjänst: En utvärdering av metodutvecklingskursen MUSA*. Malmö högskola.
- Ferguson, Jessica 2005. *Från blåa till röda linjen: en komparativ studie av barn- och ungdomsverksamheten på Tensta och Östermalms bibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, Biblioteks- och informationsvetenskap. Magisteruppsats nr 273.
- Fraser, Margaret D. 1997. *Evaluating the role of the professional children's librarian: an analysis of functions and development*. London: University of North London. Diss.

- Furuland, Lars 1995. Litteratur och samhälle: om litteratursociologin och dess forskningsuppgifter. I: Erland Munch-Petersen. Litteratursociologi. Ballerup: Dansk BiblioteksCenter.
- Hedemark, Åse & Hedman, Jenny 2002. *Vad sägs om användare?: folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Magisteruppsats 2002:61.
- Hjelm, Emma & Karlsson, Klara 2000. *"Barnbibliotekarier är rätt kaxiga!": några svenska barnbibliotekariers arbetssituation idag analyserade utifrån Pierre Bourdieus begrepp*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Magisteruppsats 2000:21.
- James, Allison & Prout, Alan (eds) 1990/1997. *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London/Bristol: The Falmer Press.
- Johansson, Barbro 2000. *"Kom och ät!" "Jag ska bara dö först.."* Datorn i barns vardag. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige. Diss.
- Johansson, Barbro 2005. *Barn i konsumtionssamhället*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Johansson, Barbro, kommande. Barns inflytande på en stad i förändring. Bokkapitel.
- Kjær, Bjørg 1993. "Det er bare noget, vi leger". Barndommen som kulturelt begreb – om pedagogisk og folkloristisk barneleg. I: *Nordnytt* 49.
- Klasson, Maj 1997. Temat folkbibliotek, folkbildning och livslångt lärande. I: Maj Klasson (red) *Folkbildning och bibliotek? På spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden*. Göteborg: VALFRID.
- Kulturrådet 2008. *Nya kulturvanor*. www.kulturradet.se/templates/KR_Page.aspx?id=4068&cepslanguage=SV
- Kåreland, Lena 2008. Pedagogisk konst eller estetisk pedagogik? Om skönlitteratur, läsning och genus. I: Ann Banér (red). *Barn(s)kultur: Nyttä eller nöje? Om barn, estetik och pedagogik*. Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet.
- Latour, Bruno 1993. *We have never been modern*. New York/London/Toronto/Sydney/Tokyo/Singapore: Harvester Wheatsheaf.
- Latour, Bruno 1998. *Artefaktens återkomst: Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Göteborg: Nerenius & Santérus förlag.

- Latour, Bruno 1999. *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Latour, Bruno 2005. *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press.
- Lee, Nick 2001. *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*. Buckingham/Philadelphia: Open University Press.
- Limberg, Louise 1992. Vad är det för skillnad mellan skolbibliotek och folkbibliotek? *Barn och kultur* (38) nr 1/1992, pp 6-8.
- Lindberg, Kajsa 2002. *Kopplandets kraft: Om organisering mellan organisationer*. Göteborg: Bokförlaget BAS.
- Liu, Lewis G. 2004. The contribution of public libraries to countries' economic productivity: a path analysis. *Library Review* 9/2004, pp 435-441.
- Löfgren, Orvar 1991. Medierna i nationsbygget. Hur press, radio och TV gjort Sverige svenskt. I: Hannerz, Ulf (red). *Medier och kultur*. Stockholm: Carlssons.
- Michael, Mike 2000. *Reconnecting culture, technology and nature: From society to heterogeneity*. London and New York: Routledge.
- Mouritsen, Flemming 1996. *Legekultur. Essays om børnekultur, leg og fortælling*. Odense universitetsforlag.
- Mäntykangas, Arja 1997. Några ord om begreppet folkbibliotek. I: Maj Klasson (red) *Folkbildning och bibliotek? På spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden*. Göteborg: VALFRID.
- Prout, Alan 2005, *The future of childhood*, London and New York: RoutledgeFalmer Press.
- Qvortrup, Jens 1987. *The sociology of childhood*. Barndomsprojektet 2/87. University centre of South Jutland.
- Riihelä, Monika 1996. *How do we deal with children's questions?: semantic aspects of encounters between children and professionals in child institutions*. Helsinki: Stakes. (National research and development centre for welfare and health.)

- Rydsjö, Kerstin & Elf, Anna Carin 2007. *Studier av barn- och ungdomsbibliotek: En kunskapsöversikt*. Regionbibliotek Stockholm.
- Rönnerberg, Margareta. 1997. *TV är bra för barn*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Stalder, Felix 1997. *Actor-Network-Theory and Communication Networks: Toward Convergence*.
<http://felix.openflows.org>
- Stark, Ulf 2008. Barnboken – Serietillverkad fingerdocka eller vad? I: Ann Banér (red). *Barn(s) kultur: Nyttan eller nöje? Om barn, estetik och pedagogik*. Centrum för barnkulturforskning. Stockholms universitet.
- Svensk Biblioteksförning 2003. *På barns och ungdomars villkor: Svensk Biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet*.
- Söderlind, Ingrid & Engwall, Kristina 2005. *Var kommer barnen in? Barn i politik, vetenskap och dagspress*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Wählin, Kristian & Asplund-Carlsson, Maj 1994. *Barnens tre bibliotek: läsning av fiktionsböcker i slukaråldern*. Stockholm Stehag: B. Östlings bokförlag, Symposion.
- Åberg, Magnus 2008. *Lärardrömmar: Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjektivitet*. Diss. Göteborg: Mara.

Webbsidor

Barnkonventionen: www.unicef.se/barnkonventionen

Bibliotekslagen: www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596

Kulturrådet: www.kulturradet.se

Mars Express: www.barnensbibliotek.se/2020/marsexpress

Musa: www.musa.se

MVG: www.bibl.vgregion.se/vgrtemplates/Page____59638.aspx

Denna bok är en utvärdering och dokumentation av projektet MVG – metodutveckling, visioner och grunder. Projektet är ett samarbete mellan läns- och regionbiblioteken i Västra Götaland, Sörmland och Halland. Syftet med projektet är att höja kvaliteten på barnbibliotekens läsfrämjande arbete, med fokus på samverkan med barn och unga och med större inslag av andra konstnärliga yttringar. Angelägna frågor att få svar på var vad barnperspektiv egentligen innebär? Hur arbetar biblioteken med att stimulera läsning av skön- och facklitteratur? Hur stödjer olika medieformer varandra? Vilka metoder fungerar? Vilken forskning bedrivs och hur håller man sig uppdaterad?

Utvärdering gjordes, på uppdrag av projektets styrgrupp, av Barbro Johansson, etnolog, verksam vid Göteborgs universitet, Centrum för konsumtionsvetenskap.

Förutom Barbro Johanssons utvärdering medföljer en cd-skiva med projektdokumentation som innehåller föreläsare, program för internaten, beskrivningar av projektdeltagarnas metodutvecklingsarbeten samt andra dokument som är av intresse om man vill följa projektet i sin helhet.

